

Bayezid Paşa: Vezir, Entelektüel, Sanat Hamisi

Mustafa Çağhan Keskin*

Bayezid Pasha: An Ottoman Statesman, Intellectualist and Art Patron.

Abstract ■ One of the most influential figures of Ottoman World during Interregnum Period following the Ankara Battle, Bayezid Pasha stands out not only with his political career but also his enthusiasm of art patronage. Settling in Amasya with Çelebi Mehmed after the battle, Bayezid Pasha assisted him to achieve victory against the other Ottoman Princes. By commissioning architectural activities in Amasya and Bursa, he contributed to the reconstruction of the Ottoman State in the post-war period. Artist inscriptions on the Zawiya in Amasya commissioned by Bayezid Pasha indicate that some of the architects whom took part in the construction were slaves under his order. He, besides, was an intellectualist interested in literature and supported poets. Among the poets supported by him, 'Abdü'lvasî' Çelebi', wrote a Turkish biography of prophet Abraham, *Halîlnâme*. According to the chapters of *Halîlnâme* in which Bayezid Pasha is praised by the author, is stated that he organized royal amusements that poets and musicians performed.

His tendency of architectural patronage and to support poets and musicians associates with the early 15th century Germiyanid and Timurid elites. Being an exceptional figure in Çelebi Sultan Mehmed's reign, he was a priori the example for the Ottoman ruler elite of the classical period.

Keywords: Bayezid Pasha, Mehmed I, Ottoman History, Ottoman Architecture, Ottoman Literature, Ottoman Art, Amasya

* İstanbul Teknik Üniversitesi

Bu makale, Harvard University Aga Khan Program for Islamic Architecture'da TUBİTAK BİDEB 2214-A desteği ile yapılan araştırma sürecinde tamamlanmıştır.

“Anun fikri ile oldu il ‘imaret
Kapusında ayrılmasun emaret”

Popüler Osmanlı kroniklerinde, erken dönem figürlerinin neredeyse tamamının karakterleri, siyasi olaylardaki tutumları ışığında yapılan “tedbirli”, “cesur”, “ileri görüşlü” gibi geleneksel öznel yorumlar ile değerlendirilmiştir. Çelebi Sultan Mehmed’in ünlü veziri Bayezid Paşa da, Osmanlı kroniklerinde yalnızca siyasi bağlamda ele alınmıştır. Bu genel tutuma karşın, onun teşviki ve hamiliği ile dönemin şairlerinden Abdülvasi Çelebi tarafından yazılmış olan *Halîlnâme*, Bayezid Paşa’nın siyasi kariyeri dışındaki faaliyetleri ve kişiliği hakkında ipuçları vermektedir. Bu araştırma, *Halîlnâme*’de çizilen portresi üzerinden hareketle, 1402’deki Ankara Savaşı’nı izleyen sıkıntılı süreçte Osmanlı Devleti’nin yeniden toparlanmasında önemli rol oynayan Bayezid Paşa’nın entelektüel eğilimleri, şair ve müzisyenlerle ilişkileri ile inşa ettirdiği yapılar aracılığıyla dönemin kültür-sanat ortamına bulunduğu katkıları içeren, daha kapsamlı alternatif bir portresini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Vezir Bayezid Paşa

Bayezid Paşa’nın doğum tarihi kesin olarak bilinmemektedir. Amasya doğumlu olduğu kabul edilmekle birlikte aile kökeni tartışmalıdır.¹ Amasya’da inşa ettirdiği imaret için düzenlettirdiği vakfiyede, baba adının Yahşi Bey olduğu kayıtlıdır.² On iki ciltlik kapsamlı bir kent monografisi olan *Amasya Tarihi*’nin yazarı Hüseyin Hüsameddin, Yahşi Bey’in Amasyalı olduğunu ve on dördüncü yüzyıl başlarında vefat eden Emir Seyfeddin Sungur’un soyundan geldiğini bildirir.³ Hüseyin Hüsameddin’in verdiği silsileyi belgeler eşliğinde doğrulamak mümkün olmasa da, Çelebi Mehmed’in şehzadeligi döneminde lala olarak atanması, Bayezid Paşa’nın bölgenin önemli ailelerinden birine mensup olabileceği şeklinde yorumlanmıştır.⁴ Öte yandan, dönemin görgü tanığı olan Rum tarihçi Doukas,

1 Aydın Taneri, “Bayezid Paşa”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1992, V, s. 242-243.

2 VGMA, 650/330: 244.

3 Abdî-zade Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi I*, haz. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, (Ankara: Amasya Belediyesi Yayınları, 1986), s. 262. Emir Seyfettin Sungur’un Amasya civarında etkinlik gösteren, Selçuklu sonrası yönetici elitine mensup biri olduğu anlaşılmaktadır.

4 Hasan Karataş, *The City as a Historical Actor: The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Berkeley: University of California, 2011), s. 34.

Paşa'nın Arnavut bir köle olduğunu bildirirken,⁵ on dokuzuncu yüzyılda *Belâbilü'r-râsiye fi riyâz-i mesâili'l-Amâsiyye* isimli eserinde konuya değinen Amasyalı Mustafa Vazih Efendi onun Boşnak hanedanına mensup olduğunu kaydeder.⁶ Doukas ve Mustafa Vazih Efendi'nin Bayezid Paşa'nın devşirme kökenli olduğuna işaret eden kayıtları, onun Enderûn'da yetiştiğini bildiren *Sicill-i Osmanî*'de de desteklenir.⁷ Bu kayıtlar eşliğinde kesin bir çıkarım yapmak zor olsa da, vakfiyesinde baba adı olarak "Yahşi" isminin kayıtlı olmasına dayanarak en azından babasının Müslüman olma ihtimalinden söz edilebilir.

Siyasi kariyeri, Yıldırım Bayezid'in şehzadesi Çelebi Mehmed'in lalası olarak görevlendirilmesiyle başlayan Bayezid Paşa, şehzade ile birlikte Ankara Savaşı'na katılmıştır. Osmanlı ordusunun mağlubiyeti ve Yıldırım Bayezid'in esareti ile sonuçlanan savaşın ardından şehzadenin Amasya'ya sağ salim ulaşmasını sağlamıştır. Doukas'a göre, Paşa, henüz çocuk yaştaki şehzadeyi sırtında taşıyarak savaş alanından kaçırılmış, dilenerek, köylerden ekme toplayarak Amasya'ya ulaştırmıştır.⁸ Şehzadenin bölgedeki yerel unsurlarla mücadele ettiği kritik dönemde yanında bulunarak, Amasya çevresinde Osmanlı otoritesinin yeniden sağlanmasında kritik bir rol oynamıştır.⁹ 816/1413 yılında, Mehmed'in, kardeşi Musa Çelebi ile karşılaştığı ve Fetret Dönemi'ne son veren savaşta ordunun komutasını da Bayezid Paşa üstlenmiştir.¹⁰ Fetret Dönemi'nin ardından Çelebi Sultan Mehmed tarafından vezir tayin edilmiştir. 818/1415 yılında, Karamanoğulları üzerine yapılan seferde, sultanın hastalığı nedeniyle ordunun komutanlığını üstlenmiş, Karamanoğlu Mehmed Bey'i mağlup ederek esir almış ve vezaretinin yanı sıra, Rumeli Beylerbeyliği payesiyle de ödüllendirilmiştir.¹¹

5 Mikhael Doukas, *Tarih (Anadolu ve Rumeli 1326-1462)*, çev. Bilge Umar, (İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008), s. 112.

6 Mustafa Vazih Efendi, *Amasya Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü'r-râsiye fi riyâz-i mesâili'l-Amâsiyye)*, haz. Ali Rıza Ayar ve Recep Orhan Özel, (Amasya: Amasya Belediyesi, 2011), s. 65.

7 Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmanî (Osmanlı Ünlüleri)*, haz. Roman Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, (İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996), s. 359.

8 Doukas, s. 112.

9 Detaylı bilgi için bakınız: Dimitris J. Kastritsis (Ed.), *The Tales of Sultan Mehmed, Son of Bayezid Khan (Abval-i Sultan Mehmed bin Bayezid Han) : Bayezid Han Oğlu Sultan Mehmed'in Maceraları (Abval-i Sultan Mehmed bin Bayezid Han)*, (Cambridge: The Department of Near Eastern Languages & Civilizations Harvard Universtiy, 2007), s. 42-87.

10 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, (İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992), s. 71.

11 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 85-88.

Bayezid Paşa, günümüzde halen tartışılmakta olan Şeyh Bedrettin hareketinin bastırılmasında da rol oynamış isimlerden biridir. Çelebi Sultan Mehmed'in oğlu Şehzade Murad ile birlikte, Aydın ve Manisa çevresinde ayaklanan Şeyh Bedrettin müritleri Torlak Kemal ve Börklüce Mustafa'nın isyanını bastırmış, daha sonra Rumeli'ye geçerek Şeyh Bedrettin'i yakalamıştır.¹² Şeyh Bedrettin'in torunu ve *Menakıb-ı Şeyh Bedrettin* isimli manzum eserin yazarı Hafız Halil, sultanın Bedrettin'i affettiğini, ancak Bayezid Paşa'nın dolduruşuyla idam ettirdiğini bildi-
rerek, sorumluluğu ona atmaktadır.¹³

Şehzadeliğinden ölümüne kadar hizmetinde bulunduğu Çelebi Sultan Mehmed'in 824/1421 yılında Edirne'de vefat etmesinin ardından, Şehzade Murad'ın kente ulaşmasına kadar ölüm haberini yaklaşık kırk gün gizleyen Bayezid Paşa, böylelikle çıkması muhtemel bir kargaşayı önlemiştir (Fig. 1).¹⁴

Murad'ın tahta çıkmasının ardından, Osmanlı müelliflerinin "Düzmece Mustafa" olarak isimlendirdikleri kriz patlak vermiştir. Ankara Savaşı sırasında ortadan kaybolan Yıldırım Bayezid'in oğlu Şehzade Mustafa olduğunu iddia eden biri Selanik'te ortaya çıkmış ve Rumeli'de büyük bir kalabalığı çevresine toplamıştır.¹⁵ Sultan Murad, bu isyanın bastırılması için babasının çok güvendiği Bayezid Paşa'yı görevlendirmiştir. Bunun üzerine, beraberindeki az sayıda askerle Rumeli'ye geçen Bayezid Paşa, Edirne yakınlarındaki Sazlıdere'de Mustafa ile karşılaşmış ve teslim olmak zorunda kalmıştır. Mustafa, Bayezid Paşa'yı önce ilgi ile karşılamış ancak daha sonra aralarında eskiye dayanan bir husumet bulunan Cüneyd Bey'in¹⁶ kış-

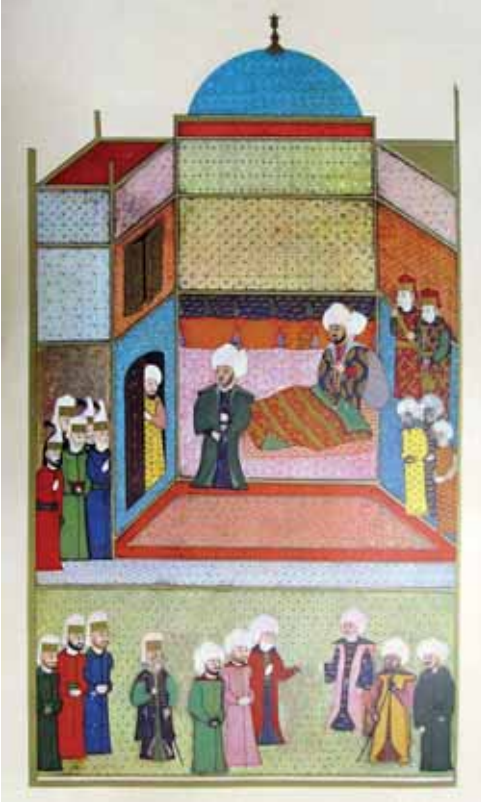
12 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcüt-Tevârih II*, s. 111-113.

13 Abdülbaki Gölpınarlı ve İsmet Sungurbey, *Simavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Manâkıbı*, (İstanbul: Milenyum Yayınları, 2009), s. 379. Bedrettin olayını sosyalist bir hareket olarak gören günümüz yazarları da, bu sebeple Bayezid Paşa'yı şiddetle eleştirmektedir. Örneğin, Nazım Hikmet, *Simavna Kadısı oğlu Şeyh Bedrettin Destanı* adlı popüler şiirinde Bayezid Paşa'yı "bilmem kaçmıç tuğuna ettiğim Bayezid Paşa" diye anarken [Asım Bezirci, *Nazım Hikmet ve Seçme Şiirleri (İnceleme-Antoloji)*, (İstanbul: A Yayınları, 1975), s. 436], Hilmi Yavuz, *Bedreddin Üzerine Şiirler* adlı eserinde *Bayezid Paşa* başlıklı özel bir bölüm ayırmıştır.

14 Taneri, s. 243. Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünün askerlerden gizlenmesi, Seyyid Lokman'ın on altıncı yüzyılda tamamlanan *Hünernâme* isimli eserindeki minyatürlerden birinde tasvir edilmiştir (Fig. 1). Minyatürde ortada ayakta duran, yeşil kaftanlı sakallı kişi Bayezid Paşa olmalıdır. Yatakta uzanan Çelebi Sultan Mehmed'in arkasındaki görevlinin cenazeyi sultanın öldüğünün anlaşılmasında için hareket ettirdiği görülmektedir.

15 Düzmece Mustafa hadisesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: Fahamettin Başar, "Mustafa Çelebi, Düzme", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2006, XXXI, s. 292-293.

16 Osmanlı tarihlerinde "İzmiroğlu" olarak anılan Cüneyd Bey hakkında detaylı bilgi için bakınız: Feridun Emecen, "Cüneyd Bey", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1993, VIII, s. 122.

Figür 1. Bayezid Paşa'nın Çelebi Sultan Mehmed'in ölümünün askerlerden gizlemesi [*Hünernâme Minyatürleri ve Sanatçıları*, haz. Şevket Rado, İstanbul: Doğan Kardeş / Yapı Kredi Yayınları, 1969)]. Detay: Bayezid Paşa

kırtmasıyla öldürmüştür. Osmanlı tarihçileri, Bayezid Paşa'nın ihanet etmediğini, Mustafa tarafına geçmesinin bir hile olduğunu ve bu anlaşıldığında katledildiğini öne sürmektedir.¹⁷ Paşa'nın ölüm tarihiyle ilgili en açık bilgiyi Ramazan ayından bir gün önce öldürüldüğünü söyleyen Hafız Halil vermektedir :

*Bayezid Paşa idi hem birisi,
Halk ana olmuşdı koyun sürisi
Ramazan ayının evvelki günü,
Kesdi başın Şâh anın irdi günü
İntikam oldu ana da arada,
Türbesi yapıldı Sazludere'de*¹⁸

¹⁷ Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 124-127.

¹⁸ Gölpınarlı ve Sungurbey, s. 381

Hafız Halil'in kaydı ölüm tarihi olarak miladî 29 Ağustos 1421 gününü işaret etmektedir. Hafız Halil, Sazlıdere'ye defnedildiğini belirtse de, Edirne'nin Keşan ilçesine bağlı bu köyde Bayezid Paşa'ya ait bir mezar henüz bulunamamıştır.¹⁹

Bayezid Paşa'yı ihanetle suçlamaktan çekinen Osmanlı kronikleri, onu kıskanan diğer vezirlerin ısrarıyla başarısızlıkla sonuçlanacağı açık olan bu sefere memur edildiğini kaydederler.²⁰ Aşıkpaşazade, özellikle, “*Rumili'nin beglerbegisi sensün şimdiye degin balını sen yidün, arusun dabı sen söyündür*” diyen İbrahim ve Hacı İvaz Paşaları işaret eder.²¹ Öldürülmeden önce, Mustafa'nın tarafına geçmiş olduğu söylense de, ihanet içinde olmadığı Sultan Murad tarafından da onaylanmış olmalı ki, ailesi Bursa'da varlığını sürdürmüş, kardeşi Hamza Bey uzun süre Osmanlı yönetimine hizmet etmeye devam etmiş,²² oğlu İsa Bey ise, Hisar'da mescit, medrese ve imareten oluşan bir külliye inşa ettirmiş ve zengin gelirler vakfetmiştir.²³

19 On sekizinci yüzyıl müelliflerinden Ayvansarâyî ise “*Erdel Yenicesi'ne nakl ve defn olunmuşdur*” diyerek, mezarın burada olmadığına ve ölümünün ardından taşındığını bildirir [Hafız Hüseyin Ayvansarâyî, *Vefeyât-ı Selâtin ve Meşâhîr-i Ricâl*. Haz. Fahri Ç. Derin, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978), s. 156]. Öte yandan, Bayezid Paşa, Bursa'da inşa ettirdiği medresenin karşısında kendisi için bir türbe yaptırmıştır. Ünlü Bursa araştırmacısı Kamil Kepecioğlu, günümüze ulaşamayan türbenin temellerini gördüğünden bahseder [Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Cilt 1, haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara ve M. Asım Yediyıldız, (İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), s. 183; On dokuzuncu yüzyılda Bursa'yı ziyaret eden Mary Adelaide Walker'ın eskizleri arasında Bayezid Paşa'nın türbesi olarak adlandırdığı bir yapı yer almaktadır (Fig. 8) [Mary Adelaide Walker, *Brousse: Album Historique*, (İstanbul: 1866)]. Bayezid Paşa'nın cenazesinin daha sonra buraya nakledildiğine dair bir bilgi bulunmamaktadır.

20 Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 124; Mehmed Hemdemî Çelebi Solak-zâde, *Solak-zâde Tarihi*, cilt I, haz. Vahid Çabuk, (Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989), s. 190.

21 Aşık Paşazade, *Osmanoğullarının Tarihi (Tevârih-i Al-i Osmân)*, haz. K. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç, (İstanbul: Gökkube Yayınları, 2010), s. 368.

22 Hamza Bey hakkında detaylı bilgi için bakınız: Kamil Kepecioğlu, *Bursa Kütüğü*, Cilt 2, haz. Hüseyin Algül, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara ve M. Asım Yediyıldız, (İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009), s. 142-144. Hamza Bey, ilerleyen yıllarda, ağabeyi Bayezid Paşa'nın ölümüne neden olan Cüneyd Bey'i ortadan kaldırarak bir nevi intikamı almıştır.

23 İsa Bey hakkında detaylı bilgi için bakınız: Kepecioğlu, Cilt 2, s. 241. İsa Bey'in inşa ettirdiği yapılar için bakınız: Ekrem Hakkı Ayverdi, *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855, (1403-1451)*, (İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1972), s. 295-296.

Entelektüel ve Sanat Hamisi Bayezid Paşa

Az tanınan bir on beşinci yüzyıl Osmanlı şairi olan Abdülvasi Çelebi²⁴ tarafından yazılan *Halilnâme* temelde İbrahim Peygamber'in biyografisi niteliğinde Türkçe manzum bir eser olmasının yanı sıra Ankara Savaşı'nı izleyen Fetret Dönemi için son derece önemli bir kaynaktır.²⁵ Tarih kısmının, "*Der Vâsî Ceng-i Sultan Muhammed Mehemmed bâ Musâ ve hezâmet-i Musâ*" başlıklı bölümle bitiyor olması eserin Çelebi Sultan Mehmed'in Musa Çelebi'yi ortadan kaldırmasıyla sonuçlanan Fetret Dönemi'nin sonunda tamamlandığını göstermektedir.²⁶ Dönemin tanığı olan Abdülvasi Çelebi, eserinde Bayezid Paşa'dan sıkça söz eder. Siyasi kariyerinin zirvesinde olduğu bir dönemde yazılan çağdaş bir eser olan *Halilnâme*, Bayezid Paşa'nın popüler Osmanlı kroniklerinde bahsedilmeyen kişiliği, entelektüel birikimi ile kültür ve sanat ortamına katkılarını içeren alternatif /çok boyutlu bir portresini çizer.

24 Osmanlı şairlerinin biyografilerini ve beyitlerinden örnekleri içeren antolojiler olan tezkirelerin hiçbirinde bahsedilmeyen Abdülvasi Çelebi hakkındaki tek kaynak, günümüze ulaşan yegâne eseri olan *Halilnâme*'nin kendisidir [Günay Kut, "Abdülvasî Çelebi", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1988, I, s. 283-284]. 926/1520 tarihli tahrir defterinde [BOA, Tapu Tahrir Defteri, nr.: 1070, s. 140], Şeyh Bedrettin'in Edirne'de bulunan vakfına ait bir kayıta, vakıf arazisine komşu olduğu kaydedilmiş olan Abdülvasi Çelebi vakfının, *Halilnâme* müellifi Abdülvasi'ye ait olabileceği ileri sürülmüştür [Hakan Yılmaz, "Halil-Nâme Yazarı Abdülvasî Çelebi'nin Edirne'deki Vakfına İlişkin Bir Belge", *Şehir & Toplum*, 3 (İstanbul 2015), s. 99-105]. Bu kayıta zikredilen Abdülvasi Çelebi'nin, *Halilnâme* müellifi ile aynı kişi olup olmadığı sözü edilen vakfın özgün vakfiyesi bulunmamasından dolayı netlik kazanmamıştır. Öte yandan, on beşinci yüzyıl Edirne vakıflarına ait kayıtlar üzerinde titizlikle çalışmış olan M. Tayyip Gökbilgin'in ilgili eserinde Abdülvasi Çelebi vakfından söz edilmemektedir. [M. Tayyip Gökbilgin, *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar Mülkler Mukataalar*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1952)].

25 *Halilnâme*, Dr. Ayhan Gültaş tarafından doktora çalışması olarak ele alınmış [Ayhan Gültaş, *Abdülvasi Çelebi ve Halilnamesi (İnceleme-Metin)*, (Doktora Tezi), (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1985) ve transkripsiyonu yapılarak yayınlanmıştır [Abdülvasi Çelebi, *Halilnâme*, haz. Ayhan Gültaş, (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996)]. Bu çalışma kapsamında, *Halilnâme*'nin Ayhan Gültaş neşri esas alınmıştır. Ayrıca bakınız: Abdülkadir Karahan, "15. yüzyıl Edebiyatımızda Mesneviler ve Abdülvasî Çelebi'nin Halil-nâmesi", *Atti del Trezo Congresso di Studi Arabi e Islamici (Ravello, 1-6 Settembre 1966)*, (Napoli: Istituto Universitario Orientale, 1967), s. 417-424; Abdülkadir Karahan, *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980), s. 233-240. *Halilnâme*'nin günümüze ulaşan nüshaları için bakınız: Günay Alpay, "Abdülvasî Çelebi'nin eseri ve nüshaları", *TDAY Belleteni*, (1969), s. 210-226.

26 Abdülvasi Çelebi, s. 254-278.

Abdülvasi Çelebi'nin, Bayezid Paşadan sıkça söz etme nedeni, kuşkusuz *Halîlnâme*'nin onun teşvik ve hamiliği ile yazılmış olmasıdır. İlgili beyitlerden anlaşıldığı kadarıyla *Veys ü Ramin* adlı Farsça manzum mesneviyi okumakta olan Bayezid Paşa, çok beğendiği eserin Türkçe olarak yazılmasını ister. Çevresinde bulunan birçok şair onun bu isteğini yerine getirmek ister. Ancak, Bayezid Paşa, dönemin en ünlü şairlerinden Ahmedî'yi görevlendirir.²⁷ Ahmedî, eserin tercümesine başlar, fakat birkaç ay sonra tamamlayamadan vefat eder. Bunun üzerine, eseri tamamlama görevi Abdülvasi Çelebi'ye düşer. Ahmedî'nin eseri üzerinden devam etmek isteyen Abdülvasi Çelebi, birkaç beyitten oluşan okunaksız müsveddenin yeterli olmadığını görür ve başka bir eser yazmaya karar verir. Bunun üzerine İbrahim Peygamber'in hayat hikayesini konu olarak seçer ve kendi eserini yazar.²⁸ *Halîlnâme*'nin yazılma nedenini kendi kaleminden şöyle anlatmaktadır;

*Nazar kılur iken bir gün kitaba
Ol eş'arun kitabındaki baba
Okır iken bir ulu dasitanı
Teferrüc eylemiş ol busitanı
Eline girmiş anun bir hikayet
Velikin Farisi manzum gayet
Dimiş n'olaydı bu Türki olaydı
İşidenler bunu cümle bileydi
Anun der-gahına cümle hüner-ver
Dirilüp 'arz iderlerdi hünerler
Ana varmış imiş ol hayr-ı a'zam
Şu şâir Ahmedî mahdum-ı a'zam
Ana göstermiş anda ol kitabı
Buyurmuş Türki nazm eyle bu babı*

27 Ahmedî hakkında detaylı bilgi için bakınız: Halil İnalçık, *Has-bağçede 'Aş u Tarab Nedimler Şâirler Mutrîbler*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), s. 112-134; İsmâuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi Taşköprülüzâde, *Osmanlı Bilginleri - eş-Şakâiku'n-Numâniyye fi ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muharrem Tan, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2007), s. 63, Franz Babinger, *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, (Ankara: T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 2000), s. 12-13; Günay Kut, "Ahmedî", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 1989, II, s. 165-167.

28 Abdülvasi Çelebi, İbrahim Peygamber'in İslâm geleneğindeki isimlerinden biri olan "Halîl'ül Rahman"ı nazaran eserini *Halîlnâme* olarak adlandırılmıştır.

*Vireyüm sana her beyte bir altun
Kılayum cümle şî'r ıssını meftun
Tama' odına düşmüş almış anı
Tama' fark itmez assıda ziyarı*

...

*Biş altı ay ana meşgul olmuş
Hüner dibacesin düzmemiş ölmüş
Bu ben biçare sandum kim ol üstad
Ol işde urmuş ola tuhfe bünyad
Yapam üstine bir divar-ı mahhub
Yaraşduram bir eyü sakf-ı mergub
Getürdiler ü gördüm bir beş on beyt
Esası yok sera divarı yok beyt²⁹*

Abdülvasi Çelebi'nin anlattıklarına bakılırsa, Bayezid Paşa edebiyat ile yakından ilgilenmektedir. Mesnevi okuyabilecek seviyede Farsça bilmesi iyi bir eğitim aldığını düşündürmektedir. Onu henüz çocukken tanıdığını belirten Abdülvasi Çelebi'nin, Bayezid Paşa'nın eğitiminde rol alan kişilerden biri olabileceği şu beyitlerden anlaşılmaktadır:

*Bu 'Abdülvasi'ün budur du'ası
Kapundan eksük olmasun senası
Küçücükden du'acundur bilirsün
Ki muhlis kuldur ol yokdur riyasi*

...

*Kadimi atadan kulundur el-hak
Anı hoş gör helal olsun bahası³⁰*

Abdülvasi Çelebi'nin aşağıdaki beyitleri irdelendiğinde, kendisi ve Ahmedî'nin yanı sıra başka şairlerin de Bayezid Paşa'nın çevresinde toplandığı ve onun tarafından desteklendikleri anlaşılmaktadır:

29 Abdülvasi Çelebi, s. 72-78.

30 Abdülvasi Çelebi, s. 67.

*Kime kim bir nazar kıldı o mahdum
Sa'adetten dahi olmadı mahrum
Kimün kim bir kez ol yakdı çerağın
Kılur dinlenmeden devlet yaragın
Niçeler devletinde buldı devlet
Niçeler işiginde buldı 'izzet
...
Menakıb yüzine bakmazdı kimse
Hüner kandilini yakmazdı kimse
...
Anun der-gahına cümle hüner-ver
Dirilüp 'arz iderlerdi hünerler³¹*

Bayezid Paşa'nın çevresinde bulunan şairlerden en tanınmış şüphesiz on dördüncü yüzyılın en önemli şairlerinden biri olan Ahmedî'dir. Gelibolulu Mustafa Âli *Künhül-Ahbâr* adlı tarihinde, Ahmedî'nin Ankara Savaşı'ndan sonra Timur tarafından dahi saygıyla karşılandığını bildirir.³² Ahmedî, Ankara Savaşı'ndan sonra Edirne'de Çelebi Sultan Mehmed'in ağabeyi Emir Süleyman'a bağlanmış, onun 1411 yılındaki ölümünden sonra, yaklaşık seksen yaşlarındayken Amasya'ya taşınmıştır.³³ Emir Süleyman için *İskendernâme* isimli bir eser kaleme alan ve buna *Dâstan ve Tevârih-i Al-i Osman* başlığı altında bir Osmanlı tarihi ekleyen Ahmedî,³⁴ yukarıda da belirtildiği gibi, Bayezid Paşa tarafından *Veys ü Ramin*'i Türkçe'ye çevirmekle görevlendirilen ilk şairdir. Abdülvasi Çelebi'nin bildirdiğine göre, Bayezid Paşa bu çeviri karşılığında Ahmedî'ye her bir beyit karşılığında bir altın vaat etmiştir. Abdülvasi Çelebi bu alegorik ifadelerle kendi hamisini, İran edebiyatının efsanevi şairi Firdevsî'ye, altmış bin beyitlik *Şahname* adlı eserinin her beyiti için bir altın öneren Gazneli Sultan Mahmud ile özdeşleştirmektedir.

31 Abdülvasi Çelebi, s. 59-60, 73.

32 Mustafa İsen, *Künhül-Ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994), s. 105.

33 Babinger, s. 12.

34 *İskendernâme*'nin yayınlanmış nüshaları: Ahmedî, *İskender-Nâme (İnceleme-Tıpkı Basım)*, çev. Süheyl Ünver, (Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983); Ahmedî, *İskendername*, haz. Mehmet Kanar, (İstanbul: SAY Yayınları, 2011). Osmanlı Tarihi ile ilgili bölüm için: Atsız (Hüseyin Nihal): *Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi/Ahmedî: Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman/Şükruallah: Behcetü'r- Tevârih)*, İstanbul: Ötügen Neşriyat, 2011, s. 137-160.

Bayezid Paşa'nın böylesine bir ihsanda bulunabilecek ekonomik güce sahip olup olmadığı tartışılır olsa da, bu ifadeler onun edebi eserlere verdiği yüksek değerın göstergesi olarak kabul edilebilir.

Aynı dönemin bir başka önemli eseri, Çelebi Sultan Mehmed'in Ankara Savaşı'ndan Fetret Dönemi sonuna kadarki faaliyetlerini konu alan *Abval-i Sultan Mehmed bin Bayezid Han* adlı anonim metindir.³⁵ Halil İnalçık, Çelebi Sultan Mehmed'in kendi anlatımından yararlanılarak yazılmış olduğunu düşündüğü bu eserin, o sırada Amasya'da bulunan Ahmedî'ye ait olduğunu belirtir.³⁶ Abdülvasi Çelebi'nin "*Menakıb yüzine bakmazdı kimse / Hüner kandilini yakmazdı kimse*" şeklindeki ifadesi, yazım faaliyetlerini himaye eden kişinin Bayezid Paşa olduğuna işaret eder. Bu durum, onun *Abval-i Sultan Mehmed*'in yazılması konusunda sultanı teşvik edenlerden biri olduğunu düşündürmektedir. *Abval-i Sultan Mehmed*'de, özellikle Çelebi Sultan Mehmed'in ön plana çıktığı görülse de Bayezid Paşa'nın bu dönemdeki bazı başarıları ve sultanın ona olan güveninin özellikle vurgulanıyor olması,³⁷ Bayezid Paşa'nın bu eserin yazılmasındaki rolünün bir etkisi olabilir.

Abdülvasi Çelebi, *Halilnâme*'ye eklenen ve Çelebi Sultan Mehmed'in kardeşleri ile mücadelelerini konu alan tarih kısmı için, o sırada yazılan *Abval-i Sultan Mehmed*'in yanı sıra Bayezid Paşa'nın anlatımından ya da kendi tanıklığından yararlanmış olmalıdır. Ancak, eserin asıl konusu olan İbrahim Peygamber'in biyografisi üzerine farklı tefsirlerden yararlandığını bildirir:

*Biş altı pare tefsirin içinden
çıkardım işbu ahbar-ı 'icabı*³⁸

Abdülvasi Çelebi'nin kendi eserini kaleme alırken başvurduğu farklı Kur'an tefsirlerine ulaşmış olması, bir kitap koleksiyonunun varlığını akla getirmektedir. Süheyl Ünver, Çelebi Sultan Mehmed'in özel bir kütüphanesi bulunduğundan bahsederek, günümüzde çeşitli kütüphanelere dağılmış olan yazmalardan örnekler

35 Dimitris J. Kastritsis (Ed.), *The Tales of Sultan Mehmed, Son of Bayezid Khan (Abval-i Sultan Mehmed bin Bayezid Han) : Bayezid Han Oğlu Sultan Mehmed'in Maceraları (Abval-i Sultan Mehmed bin Bayezid Han)*, (Cambridge: The Department of Near Eastern Languages & Civilizations Harvard Universtiy, 2007).

36 Halil İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – I*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009), s. 101.

37 Kastritsis, s. 53-54; 73, 85-86.

38 Abdülvasi Çelebi, s. 493.

vermektedir.³⁹ Ancak, özel kitap koleksiyonlarının yalnızca sultanlara mahsus olmadığı, yönetici elitten bazı kimselerin, örneğin aynı dönemde yaşamış bir devlet adamı ve entelektüel olan Timurtaş Paşa'nın oğlu Umur Bey'in bir kişisel kitap koleksiyonuna sahip olduğu bilinmektedir. Bursa'da kendi inşa ettirdiği camide bulunan 865/1461 tarihli Türkçe taş vakfiyede camiden dışarı çıkartılmaması şartıyla dökümünü yaptığı kitapları vakfettiği belirtir; "...*kitablarım tafsille vakfettim ammâ câmi'den taşra çıkmaya...*".⁴⁰ Bunun dışında, babası Timurtaş Paşa'nın yaptırdığı imarete ve Bergama'da inşa ettirdiği medreseye de kitaplar vakfetmiştir. Tim Stanley ve Murat Yüksel tarafından envanteri yayınlanan kitaplar, farklı konular üzerine yazılmış 126 esere ait toplam 306 cilttir.⁴¹ Bunların bir bölümünün yazılmasına ya da Türkçeye çevrilmesine, tıpkı Bayezid Paşa gibi Umur Bey öncülük etmiş olmalıdır. Bayezid Paşa da, Umur Bey'in kitap koleksiyonunun bir benzerine sahip olabilir. Bayezid Paşa'nın, Çelebi Sultan Mehmed'e armağan ettiği ilk nüshanın ardından, muhtemelen kendi koleksiyonu için Abdülvasi Çelebi'den *Halîlnâme*'yi bir kez daha yazmasını istemiş olduğu "*Buyurdı lutf ile bu du'acı kulna ol / kim ol kitabı bana dahı yazgıl iy imam*" beyitlerinden anlaşılır. Bu ikinci kopyanın Bayezid Paşa'nın kişisel koleksiyonu için olma ihtimali yüksektir.⁴²

Şairler, *işret meclisi* adı verilen eğlence toplantılarında sultanların ya da diğer ileri gelenlerin dikkatini çekmektedir.⁴³ Abdülvasi Çelebi'nin ilgili beyitlerinden Bayezid Paşa'nın bu gibi toplantıların müdavimi olduğu anlaşılmaktadır:

*Yine bir dürlü sözi saz idelüm
Eyü avaz ile agaz idelüm
Alalum ele şeşta nay u çengi
Uralum arkun arkun çenge çengi
Düzelim zir ü bam evtar-ı perde*

39 Süheyl Ünver: "Çelebi Sultan Mehmed Hususi Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciliği*, 19 (Ankara 1970), s. 291-295.

40 Ayverdi, s. 339.

41 Tim Stanley, "The Books of Umur Bey", *Muqarnas*, XXI (Leiden 2004), s. 323-332; Murat Yüksel, "Kara Timurtaşoğlu Umur Bey'in Bursa'da Vakfettiği Kitaplar ve Vakıf Kayıtları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, XXXI (İstanbul 1984), s. 134-147. Ayrıca bakınız: İsmail, E. Erünsal, *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1991), s. 9-11; İsmail E. Erünsal, "Umur Bey Kütüphanesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLII (Ankara 2012), s. 159-160.

42 Abdülvasi Çelebi, s. 499.

43 Halil İnalıcık, *Şâir ve Patron*, (Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2003), s. 25-27.

Yazalum şi'r-i esharı seherde
Makamı seyr idelüm cümle sazı
Neva nevrüz u 'uşşak u hicazı
Rehavi vü hüseyni vü irakı
Gezelüm düzelim Şam u 'Irakı
Bir avaz idelüm kim Zühre sazı
Unıtsun İsfahan ile Hicazı
Gehi bu söz ile mest olsun ervah
Gehi bu söz ile oynasun eşbah
'Ukulı kılalum bu sözde hayran
Nüfusa virelüm bu sazda seyran
Halayık eylesün bu sözde tahsin
Melayik söylesün bu saza temkin
'Utariid gökde yazsun bu senayı
Cihan tekrar kulsun bu du'ayı⁴⁴

Kökeni Selçuklulara kadar uzanan işret meclislerinin Osmanlı ortamındaki ilk düzenleyicisi Yıldırım Bayezid olmuştur. Kadı Burhaneddin Ahmed için *Bezme u Rezm* (Eğlence ve Savaş) adlı bir eser kaleme alan Aziz bin Erdeşir-i Esterâbadî'nin “*sade-dil bir Moğol*” olarak küçümsemediği Murad Hüdâvendigâr'ın benzer eğlenceler düzenlediğine yönelik bir kayıt bulunmamaktadır.⁴⁵ Zaten, Esterâbadî'nin, Murad Hüdâvendigâr'ı küçümsemesinin nedeni de, kuşkusuz kendi şiirlerinden oluşan bir divana sahip olan işret meclislerinin müdavimi Kadı Burhaneddin Ahmed gibi bir hayat sürmemesidir. On dokuz yaşında bir şehzade iken Murad Hüdâvendigâr tarafından Germiyanogulları'nın elinden alınan Kütahya'ya gönderilen Yıldırım Bayezid, burada, daha sonra oğulları Süleyman Çelebi ve Çelebi Mehmed'in de hizmetine girecek olan Ahmedî ve Şeyhî gibi şairlerle tanışmıştır.⁴⁶ Kütahya'daki şehzadelik günlerinin ardından, hükümdarlık günlerinde de işret meclisleri düzenlemeye devam eden Yıldırım Bayezid, Osmanlı tarihlerinde ağır şekilde eleştirilmiştir.⁴⁷ Ankara Savaşı'nın ardından Edirne'de hüküm süren Emir Süleyman

44 Abdülvasi Çelebi, s. 68-69; İnalçık, *Devlet-i 'Aliyye*, s. 113; Halil İnalçık, *Has Bağçede Ays u Tarab – Nedimler, Şairler, Mutripler*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2011), s. 107.

45 İnalçık, *Has Bağçede Ays u Tarab*, s. 75.

46 İnalçık, *Has Bağçede Ays u Tarab*, s. 75.

47 Aşık Paşazade, s. 341, Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih I*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1974, s. 109-110; Ayrıca bakınız: Feridun Emecen,

Çelebi de babasının izinden giderek gösterişli işret meclisleri düzenlemeyi sürdürmüştür.⁴⁸ Bayezid Paşa'nın vezirliğini yaptığı Çelebi Sultan Mehmed'in de işret meclisi düzenlediğine dair kayıtlar bulunmaktadır.⁴⁹ Bayezid Paşa'nın, Çelebi Sultan Mehmed'in düzenlediği işret meclislerine katıldığı gibi kendisinin de benzer oturumlar düzenlediği anlaşılmaktadır.

İşret meclislerinin en önemli unsurlarından biri de kuşkusuz müzisyenlerdir. Mercimek Ahmed'in Farsça'dan Türkçe'ye çevirerek II. Murad'a sunduğu Keykâvus'un *Kâbüsnâme* adlı nasihatnamesinde, mutriplerin yani müzisyenlerin (çalgıcı ve şarkıcıların) şairlerin râvisi yani dili (söyleyeni) olduğu belirtilerek şairler ile müzisyenler arasındaki birlikteliğe dikkat çekilmiştir.⁵⁰ *Halîlnâme*'de de, Bayezid Paşa'nın işret meclislerindeki müzik unsuruna dair göndermeler bulunmaktadır. Bayezid Paşa'yı, şarkılar söyleyerek *şeşta*, *ney* ve *çengi* çalarak; *Neva*, *Uşşak*, *Hicaz*, *Rehavi*, *Hüseyni*, *Irak* gibi makamlar arasında dolaşmaya, mest olarak kendinden geçmeye davet eden Abdülvasi Çelebi'nin müzik terminolojisine hakimiyeti dikkat çekicidir. Osmanlı ortamında varlığı bilinen en erken tarihli müzik kitapları II. Murad dönemine aittir. Bu dönemde yazılmış olan Şükrullah bin Ahmed'in *Edvâr-ı Mûsikî / Risâle min İlmi'l-Edvâr*,⁵¹ Hızır bin Abdullah'ın *Kitâbü'l-Edvâr*⁵² ve Timurlu coğrafyasının ünlü müzik adamı Abdülkadir Meragî'nin bir kısmını II. Murad'a ithaf ettiği *Makâsidü'l-Elhân*⁵³ gibi eserlerin Osmanlı kültür ortamında henüz yürürlükte olmadığı bir dönemde

“İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid”, *Osmanlı Araştırmaları / Journal of Ottoman Studies*, XLIII (İstanbul 2014), s. 77-80; Mustafa Çağhan Keskin, “Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması”, *Belleten*, LXXVIII, 283 (Ankara 2014), s. 892-894.

48 M. Tayyip Gökbilgin, “Süleyman Çelebi”, *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, XI (İstanbul 1979), s. 182.

49 Solak-zâde, Musa Çelebi'nin Amasya'da düzenlenen böyle bir işret meclisinde Çelebi Sultan Mehmed'den izin alarak Emir Süleyman Çelebi ile mücadele etmek için harekete geçtiğini bildirir [Solak-zâde, s. 142].

50 Keykâvus, *Kabusnâme*, çev. Mercimek Ahmed, haz. Orhan Şaik Gökyay, (İstanbul: Kabcacı Yayınları, 2007), s. 194.

51 Ramazan Kamiloğlu, *Ahmed Oğlu Şükrullah ve “Edvâr-ı Mûsikî” Adlı Eseri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007); Murat Bardakçı, Ahmed Oğlu Şükrullah / *Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark Musikisi Nazariyatı* (İstanbul: Pan Yayıncılık, 2012).

52 Sadreddin Özçimi, *Hızır bin Abdullah ve Kitâbü'l-Edvârı* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), (İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989).

53 Recep Uslu, *Meragî'den Sultan II. Murad'a Müziğin Maksatları Makâsidü'l-Elhân*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015).

aynı enstrümanlara⁵⁴ ve makamlara⁵⁵ göndermelerde bulunuyor olması ve çağın müzik terminolojisini kullanması, Abdülvasi Çelebi'nin profesyonel müzisyenlerle tanışık olduğuna işaret etmektedir.

Tarihi kayıtlar, Bayezid Paşa'nın işret meclislerine yalnız Osmanlı eliti- nin değil yabancı konukların da katıldığını aktarmaktadır. Doukas, Bayezid Paşa'nın Philadelphia/Alaşehir'li bir Bizans aristokratı olan Theologos ile dost olduğunu, sık sık bir araya geldiklerini ve birlikte yemek yediklerini bildirmektedir.⁵⁶ Bu kişi, Bizans sarayında tercümanlık yapmasının yanı sıra muhtemelen Bayezid Paşa için casusluk da yapmaktaydı. Bu gibi uluslararası dostlukları bulunan Bayezid Paşa, Farsça'nın yanında Balkan dillerinden birine hakim olmalıydı ki, Çelebi Sultan Mehmed, Musa Çelebi ile mücadelesi sırasında onu Sırp Despotuna elçi göndermiştir.⁵⁷ Bu bilgiler, onun Osmanlı ortamı ve çevresinde olup bitenle yakından ilgilendiğini ve güçlü bir ilişkiler ağına sahip olduğunu göstermektedir.

Edebiyatla fazlasıyla ilgilenen ve geniş bir çevreyle ilişki içinde olan Bayezid Paşa, dönemin tanınmış şairi Şeyhî'den de haberdar olmalıdır. Osmanlı şair tezkirelerinin hemen hemen tümünde bahsi geçen ünlü bir şair olmasının yanı sıra, başarılı bir hekim olarak da tanınan Şeyhî, bir dönem Yıldırım Bayezid ve Emir Süleyman Çelebi'nin maiyetinde yer almasının yanı sıra Bayezid Paşa ile birlikte Amasya'da bulunan Ahmedî'nin de yakın dostudur.⁵⁸ Ankara Savaşı'ndan sonra tekrar Kütahya'ya hakim olan Germiyanoglu II. Yakup Bey'in yanında bulunan Şeyhî, Çelebi Sultan Mehmed'in Karaman seferi sırasında rahatsızlanması üzerine davet edilmiştir. On yedinci yüzyıl müelliflerinden Hoca Sadettin Efendi, Şeyhî'nin Çelebi Sultan Mehmed'in yanında bulunan beylerden birinin önerisi üzerine sultanı tedavi etmek üzere davet edildiğini özellikle bildirir, ancak

54 Kamiloğlu, s. 138-154.

55 Kamiloğlu, s. 91-96.

56 Doukas, s. 108-109.

57 Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 72-73; Kastritsis, s. 85. *Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi*'nde de Paşa'nın Düzmece Mustafa tarafından elçi sıfatıyla İstanbul'a gönderildiği belirtilse de bu bilgiyi onaylayan başka bir kaynak bulunmamaktadır [Şerif Baştav (haz.), *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, Giriş ve Metin (1373-1512)* (Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973), s. 118-119].

58 Rıdvan Canım, *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000), s. 163. Şeyhî hakkında ayrıca: İsen, s. 111-114; İnalçık, *Has-bağçede 'Aş u Tarab Nedimler Şâîrler Mutribler*, s. 101-106.

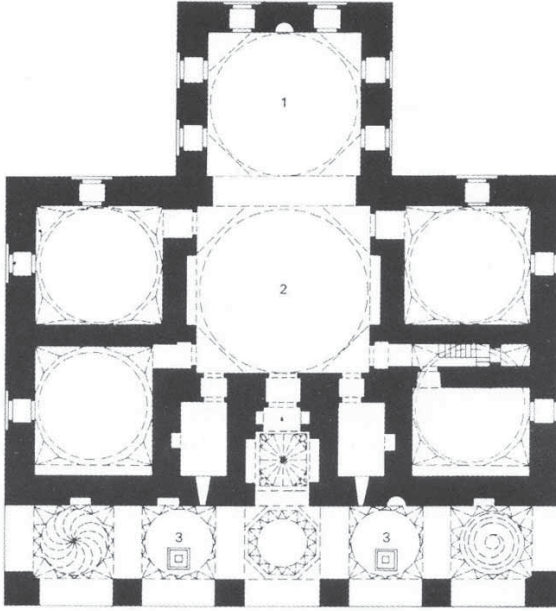
Figür 2. Bayezid Paşa Zaviyesi (Amasya)

isim vermez.⁵⁹ Ankarâ'da bulunan sultanın yanına gelen Şeyhî, onun sefere katılmasını uygun görmemiş, bunun üzerine Karamanoğlu Mehmed Bey'in esir alınmasıyla sonuçlanan seferi Bayezid Paşa kumanda etmiştir. Bayezid Paşa, bu seferdeki başarısının ardından vezirlik ve Rumeli beylerbeyliğiyle ödüllendirilmiş ve sultandan sonra en yetkili kişi pozisyonuna gelmiştir. Görülen o ki, Şeyhî'nin gelişinin en çok Bayezid Paşa'ya yararı dokunmuştur. Bu durum, sultanın tedavisi için Şeyhî'yi öneren kişinin şairlerle arası iyi olan Bayezid Paşa olabileceğini düşündürmektedir.

Bayezid Paşa yalnızca edebiyat ve müzikle değil, tasavvufla da ilgilenmiş, bu vesile ile sosyal ve mimari hizmetlerde de bulunmuştur. Amasya'da inşa ettirdiği zaviye için düzenlediği vakfiyedeki şahitler arasında on ikinci yüzyılda Ahmed el-Rıfai tarafından Irak'ta kurulan ve on üçüncü ve on dördüncü yüzyıllardan itibaren Amasya'da varlık gösteren Rufai tarikatına bağlı olduğu anlaşılan çok sayıda *el-Rifâ'i* künyeli şahıs bulunmaktadır.⁶⁰ Muhtemelen, bu yapı özellikle Rufai tari-

59 Hoca Sadettin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 84-88.

60 Karataş, s. 21. Rufai Tarikatı hakkında detaylı bilgi için: Mustafa Tahrallı, "Rifâiyye", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, 2008, XXXV, s. 99-103.

Figür 3. Bayezid Paşa Zâviyesi Planı

katına bağlı kişilerce kullanılmaktaydı.⁶¹ Bu durum, Paşa'nın bu tarikata mensup olduğunu düşündürmektedir.⁶²

Zaviye, erken Osmanlı döneminin çok işlevli yapılarının bir örneğidir (Fig. 2). Kitabesine göre, 817/1414 yılında inşa edilmiş, vakıfları ise 820/1418 tarihinde düzenlenmiştir.⁶³ Kubbeye örtülü orta sofa, buraya güneyinden bağlanan yine kubbeli mescit eyvanı, doğu ve batı yönlerde ikişer kubbeli oda, kuzeyde giriş kapısının iki yandan dikdörtgen biçimli birer penceresiz iki hücreden ve beş kubbeli son cemaat yerinden meydana gelmektedir (Fig. 3). Güney yönündeki, etrafı alçı nişlerle çevrelenmiş ocaklar bulunan yan odalar, vakfiyede “kış odası” olarak tanımlanan birimler olmalıdır. Kuzey batı yönündeki kubbeli odadan üst kata çıkan bir merdiven ve hela yer almaktadır. Merdivenle ulaşılan üst katta, kubbeye örtülü giriş koridoruna açılan karşılıklı iki maksure ve taç kapının arkasından bunları birbirine bağlayan dar bir geçit bulunmaktadır.⁶⁴ Yapının, çok farklı birimlere,

61 Karataş, s. 21.

62 Ayverdi, s. 5; Doğan Kuban, *Osmanlı Mimarisi*, (İstanbul: YEM Yayınları, 2007), s. 110.

63 Vakfiyesi'nde “...sânat-ı âliye ile muttasıp olup, etrafında kulbsuz çanaklar, taze su dolu tulumlar, dizili akar sulu yalıklar, karşı karşıya iki kış odası, iki müsavi hücre, mahzen ve bir hizada üst kat maksureleri, havz-ı mâ'hı müştemil bina” biçiminde tanımlanmaktadır [VGMA 605/330: 244].

64 Kuban, s. 110.

özellikle de benzer Osmanlı yapılarının hiçbirinde bulunmayan bir iç helaya sahip olması, burasının şehzadelerin konutu olabileceği yönünde yorumlar yapılmasına neden olmuştur.⁶⁵ Kuzey yönünden eklenen beş kubbeli son cemaat yeri, yapının inşasından beş sene sonra 822/1419 tarihinde inşa edilmiştir.⁶⁶

Zaviyenin en ilgi çekici yanı, yapının çeşitli yerlerine dağılmış kitabelerdir. Goodwin'in tabiriyle yapı hakkındaki “*tek sorun sunduğu gereğinden fazla bilgidir*”.⁶⁷ Giriş kapısının üzerinde yapının Sultan Mehmed zamanında “*el-emîru'l-kebîr el-vezîru'l-hatîru'l-mufabham*” yani “*büyük emir, değerli ve şerefli vezir*” Bayezid Paşa tarafından yaptırıldığını ilan eden inşa kitabesi yer almaktadır (Fig. 4).⁶⁸ Yapının çeşitli yerlerine dağılmış beş farklı kitabede inşa sürecinde görev almış mimar ve ustaların isimleri, son cemaat yeri cephesinde bulunan yazı kuşağında ise vakfiye özeti bulunmaktadır (Fig. 6). Zaviyenin vakfiyesi ayrıca, yapıyı Yeşilirmak'ın karşı tarafına bağlayan köprünün ilerisinde kaya üzerine de işlenmiştir (Fig. 5).⁶⁹

65 Kani Kuzucular, *Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994), s. 57.

66 Ayverdi, bu durumu 818/1415 yılında gerçekleşen depremle ilişkilendirmektedir [Ayverdi, s. 22]. Tarihi takvimlerde bahsedilen bu deprem bölgede büyük zarara neden olmuştur; Osman Turan, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007), s. 21-57.

67 Godfrey Goodwin, *Osmanlı Mimarlığı Tarihi*, çev. Müfit Günay, (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012), s. 98.

68 Kitabenin Transkripsiyonu:

“*Enşee hâzihi'l-îmârete'l-mübâreketi fî eyyâi devleti's-sultani'l-a'zam eş-şâhinşâhi'l-mu'azzam es-sultân Muhammed bin es-sultâni'l-merhûm Bâyezid Hân halleda'llâü sultânehu el-emîru'l-kebîr el-vezîru'l-hatîru'l-mufabham Bâyezid Pâşâ 'azzama'llâhü celâle kadrihî Fî târihi muharram seneti seb'a 'aşerate ve semânimâyeh*”

Türkçe Tercümesi:

“*Bu mübarek imareti, merhum sultan Bayezid Han'ın oğlu, yüce sultan, büyük padişah, sultan Mehmed'in –Allah idaresini devamlı kılın- yönetimi zamanında, büyük emir, değerli ve şerefli vezir Bayezid Paşa –Allah şeref ve değerini yüceltsin- 817 yılının muharrem ayında inşa etti*”

Kitabenin Arapça metni, transkripsiyonu ve tercümesi için bakınız: Abdülhamit Tüfekçioğlu, *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, (Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı, 2001), s. 117-118.

69 Son cemaat yerinin dış cephesinde, tepe silmesinin altında 20 santimetre yüksekliğinde ve 25,50 metre uzunluğundaki vakfiye metni, kurulan iskele vasıtasıyla Prof. Dr. Ali Yardım tarafından okunabilmiştir; Ali Yardım, *Amasya Kaya Kitabesi*, (Ankara: T.C. Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004), s. 95-126. Yeşilirmak'ın karşı tarafında, iki metre yüksekliğe kadar düzeltilmiş kayalık zemin üzerine işlenmiş olan vakfiye metni ise son cemaat yerindeki metnin bir özeti içermektedir [Yardım, s. 9-25].

Figür 4. Bayezid Paşa Zaviyesi girişi, inşa ve mimar kitabesi

Vakfiyenin yapı bünyesinde bir kitabeyle temsili, erken Osmanlı mimarlığında yaygın bir uygulama değildir.⁷⁰ Yapıların işleyişi hakkındaki en temel belgeler olan vakfiyeler genelde kağıt üzerine yazılmış metinler halinde iken, Bayezid Paşa Zaviyesi'nde vakfın işleyişi umuma özellikle teşhir edilmiştir. Osmanlı geleneğinde bu kapsamda öncül bir örneği bulunmayan Bayezid Paşa Zaviyesi'nin son cemaat yerindeki vakfiye metni ancak birkaç sene öncesinde, Kütahya'da Germiyanoglu II. Yakup Bey İmareti'nin girişinde bulunan 817/1414 tarihli ünlü Türkçe vakfiye ile karşılaştırılabilir.⁷¹ II. Yakup Bey İmareti'nin taş vakfiyesinde, yapının inşa edildik-

⁷⁰ Yapıda temsil edilen vakfiyelere çağdaş örnekler, 784/1382 tarihli Mudurnu Yıldırım Bayezid Hamamı'ndaki Arapça vakfiye, Tokat'ta 815 / 1412 tarihli Hamza Bey (Çekenli) Camii inşa kitabesinde vakıflar ile ilgili detaylar ve Bursa'da Umur Bey Camisi'ndeki 859/1455 tarihli Türkçe vakfiye ile sınırlıdır.

⁷¹ II. Yakup Bey'in vakfiyesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: Ayverdi, s. 516; Ali Osman Uysal, *Germiyanogulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, (Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2006), s. 135-137.

Figür 5. Bayezid Paşa Zaviyesi'nin Yeşilırmak'ın karşı yakasında kaya üzerine işlenmiş vakfiye özeti

ten beş ay sonra Karamanoğlu işgali sebebiyle iki seneyi aşkın bir süre atıl durumda kaldığı ve Osmanlıların Karamanoğullarını mağlup etmesinin ardından Çelebi Sultan Mehmed'in izniyle tekrar hizmete girdiği belirtilmektedir. Vakfiyede sözü edilen sürecin en önemli figürlerinden biri Karamanoğulları üzerine yapılan sefer sırasında hasta olan sultanın yerine orduyu komuta eden Bayezid Paşa'dır. Hasta olan sultanın tedavi etmek üzere görevlendirilen dönemin ünlü hekim ve şairi Şeyhî'nin Kütahya'dan davet edilmesi sürecinde etkili olma ihtimali de dikkate alınarak, Bayezid Paşa'nın II. Yakup Bey ile iletişim içinde olduğu varsayılabilir. Bu muhtemel iletişimden yola çıkarak Bayezid Paşa'nın, II. Yakup Bey'in ünlü taş vakfiyesinden haberdar olabileceği, hatta bizzat görmüş olabileceği söylenebilir. Bu bağlamda, Bayezid Paşa'nın kişisel tercihi olduğu anlaşılan vakfiye metninin zaviyenin son cemaat yerine ve köprü'nün karşı yakasında bir kaya üzerinde temsilinin esin kaynağının II. Yakup Bey'in taş vakfiyesi olabileceği öne sürülebilir.

Erken Osmanlı mimarisinin temel yapıları olan ters T ya da zaviyeli camileri örnek alan Bayezid Paşa Zaviyesi, bu tipin Amasya çevresindeki ilk örneği olmasının yanı sıra Bursa'da sultanlar tarafından inşa ettirilen örnekleri hatırlatan bir anıtsallığa sahiptir.⁷² Yapının plan kurgusu ve anıtsallığı, mimarının Bursa örnek-

⁷² Yapı özellikle kendisinden birkaç sene önce inşa edilen Yıldırım Zaviyesi'nin etkisindedir. Giriş bölümündeki kurgu, Yıldırım Zaviyesi'ni tekrar etmektedir. Yapının girişi, Yıldırım Zaviyesi'nde olduğu gibi derin bir eyvan içindedir. Üst katta, taç kapının ardında yer alan dar geçit tıpkı Yıldırım Zaviyesi'nde olduğu gibi eyvanın iki yanına açılan balkonları birbirine bağlar. Ve yine yalnızca Bursa'da, ilk kez Yıldırım Zaviyesi'nde ve daha sonra Yeşil Zaviye'de görülen, yan birimlerdeki alçı duvar kaplamasının bir çeşitlemesine Amasya civarında yalnızca Bayezid Paşa Zaviyesi'nde rastlanır [Sema Gündüz Küskü, *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu*

lerini yakından tanıdığını göstermektedir. Bu durum, yapının inşasında görev alan mimari aktörlerin Bayezid Paşa tarafından Bursa çevresinden Amasya'ya gönderilmiş olduğunu düşündürmektedir. Bursa Yıldırım ve Yeşil Zaviyeler arasındaki sürekliliğin en önemli halkası olan Bayezid Paşa Zaviyesi'nin fazladan maliyet getiren anıtsal detaylarının karar vericisi kuşkusuz, yapının banisi Bayezid Paşa'dır.

Zaviyenin girişinde bulunan kitabeye göre yapının mimarı, Muhammed oğlu Ebu Bekr'dir (Fig. 4).⁷³ Amasya yakınlarındaki Merzifon'da bulunan Çelebi Sultan Mehmed Medresesi'nin de mimarı olan Ebu Bekr,⁷⁴ aynı zamanda Ankara'da Karacabey tarafından inşa edilen zaviyenin mimarı Ahmed'in babasıdır.⁷⁵ Amasya ve Merzifon'daki kitabelerinden Dımışk (Şam) yani Suriye kökenli olduğu anlaşılan Ebu Bekr'in amcası 776/1375 tarihinde Selçuk'ta inşa edilen Aydınöğlü İsa Bey Camisi'nin mimarı Ali ibn Müşeymeş el-Dımışkî'dir.⁷⁶ Amcası ve oğlu da mimar olan Ebu Bekr'in dönemin önemli mimarlarından biri olduğu anlaşılmaktadır. Böylesine bir mimarın tayin edilmesi, Bayezid Paşa'nın kendi adını taşıyacak zaviyenin inşası için seçici davrandığını göstermektedir.

Yapının inşasından yaklaşık beş sene sonra eklenen son cemaat yerindeki kitabeler, Bayezid Paşa'nın bir diğer önemli yönünü ortaya koymaktadır (Fig. 6). Kitabelerde adı geçen üç mimardan biri Zekeriya oğlu Zeyneddin'dir.⁷⁷ Diğerleri ise mühtedi oldukları anlaşılan Abdullah oğlu Togan ve Abdullah

Geleneği, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014), s. 270; Mustafa Çağhan Keskin, "Syrian-origin architects around Amasya region in the early 15th century", *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 12 (2) (2015), s. 21-22].

73 Kitabenin transkripsiyonu:

'Amile'l-'abdu'l-fakir El-mubtâc ilâ Rahmeti'llâhi te'âlâ El-Mu'allim Ebi Bekr bin Muhammed el-Ma'rûf bi-ibni Müşeymeş ed-Dımışkî rahime'llâhü men yeterabbamu 'aleybi.

Türkçe tercümesi:

(Bu binayı) fakir kul, Yüce Allah'ın rahmetine muhtaç, Dımışkî Müşeymeş oğlu diye bilinen Muhammed oğlu muallim Ebu Bekr yaptı. Allah ona rahmet eden kimseye rahmet etsin.

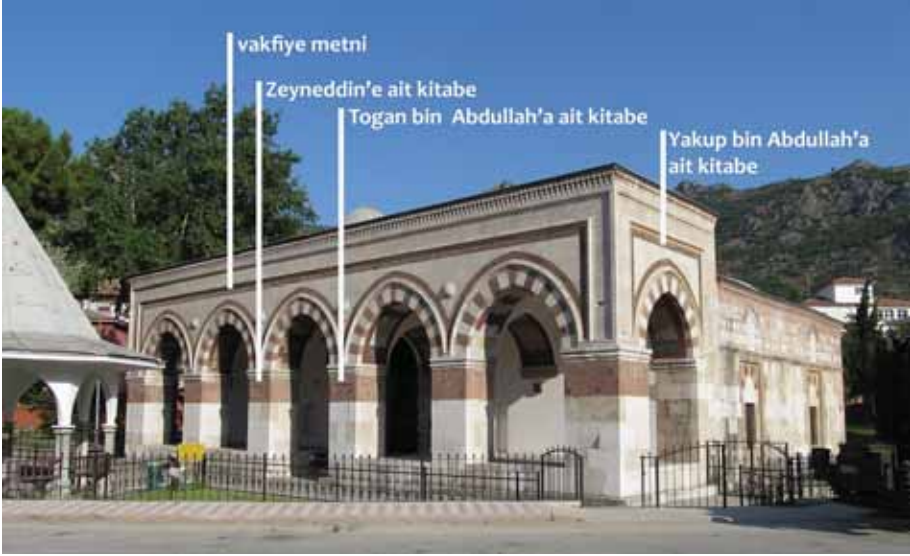
Kaynak: Tüfekçioğlu, s. 118-119.

74 Ayverdi, s. 22-23; Leo Aryeh Mayer, *Islamic Architects and their Works*, (Geneve: A. Kundig, 1956), s. 37; Yıldız Demiriz, *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir (1300-1453)*, (İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1979), s. 151-152; Zeki Sönmez, *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995), s. 403-404.

75 Tüfekçioğlu, s. 245; Karacabey Zaviyesi hakkında detaylı bilgi için bakınız: İbrahim Hakkı Konyalı, *Ankara Abidelerinden Karacabey Mamuresi Vakıfı, Eserleri ve Tarihi*, I, İstanbul: İzzet Karacabey Yayınevi, 1943, s. 5-23.

76 Sönmez, s. 404.

77 Tüfekçioğlu, s. 121.

Figür 6. Bayezid Paşa Zaviyesi son cemaat yeri revakı üzerinde kitabeler ve vakfiye metni

oğlu Yakup'tur. Abdullah oğlu Togan'ın “*Mi'mâr Fuḳâ Ṭugân bin 'Abdullâh 'atîḳu Bâyezîd Bâşâ el-Hamdü li'llâh*” şeklindeki kitabesinde kendisinin Bayezid Paşa'nın azatlı kölesi olduğunu bildirmektedir; “*Bayezid Paşa'nın azatlısı, Abdullah oğlu Fuka Togan. Hamd Allah'a mahsustur*”.⁷⁸ Abdullah oğlu Yakup ise, “*Mi'mâru hâze'l-bâb Ya'kub bin 'Abdullah min memâlîki Bâyezîd Bâşâ 'azzama'llâhü Celâle ḳadrihî ve nefeze ahkâme emrihî li-seneti isneyni ve işrine ve semanemie*” şeklindeki Arapça kitabesinde halen Bayezid Paşa'nın kölesi olduğunu kaydeder; “*Bu bölümün (son cemaat yerinin) mimarı, Bayezid Paşa'nın –Allah onun şerefini yüceltsin ve emirlerini yerine getirsin- kölelerinden Abdullah oğlu Yakup'tur. Sene sekiz yüz yirmi iki*”.⁷⁹

Osmanlı tarihlerinde, esir alınan bir mimarın öyküsünden bahsedilmektedir. Anlatıya göre, Bizans İmparatoru tarafından Yalova sahillerini yağmalamak üzere gönderilen bir donanma ile yapılan savaşın sonunda alınan esirler arasında usta bir mimarın bulunduğu anlaşılmış, bu kişi azat edilerek Bursa'daki Şehadet Camisi ve

⁷⁸ Tüfekçioğlu, s. 120-121.

⁷⁹ Tüfekçioğlu, s. 120-121. Bayezid Paşa'nın Amasya'daki Zaviyesi'nde görev almış mimar/ustalar hakkında özel bir araştırma: Keskin, “Syrian-origin architects around Amasya region in the early 15th century”, s. 19-33.

Hüdâvendigâr Külliyesi'nin yapımında görevlendirmiştir.⁸⁰ Bu örnek, kitabelerinde kendilerini sırasıyla Bayezid Paşa'nın azatlısı ve kölesi olarak tanımlayan Togan bin Abdullah ve Yakup bin Abdullah'ın da esir alınmış gayrimüslimler olduğunu düşündürmektedir.⁸¹ Anlaşılan, Bayezid Paşa yalnızca şair ve müzisyenleri değil çeşitli inşa faaliyetlerinde yararlanmak üzere yapı ustalarını da çevresinde toplamıştır.

İnşa ettirdiği çok sayıda yapı, Bayezid Paşa'nın dönemin önemli yapı banilerinden biri olduğunu göstermektedir. Bayezid Paşa'ya bağlı mimarlar/yapı ustaları, muhtemelen onun Bursa'da inşa ettirdiği ancak günümüze yalnızca bir bölümü ulaşabilen medrese (fig. 7),⁸² günümüzde yeniden inşa edilmiş olan cami,⁸³ günümüze ulaşamayan türbe (fig. 8)⁸⁴ ve bu medreseye gelir getirmesi amacıyla inşa edilmiş Yoğurtçu Han'ın⁸⁵ inşasında da çalışmıştır. Nitekim, onun emrindeki iş gücü dolayısıyla olsa gerek, Çelebi Sultan Mehmed, 815/1413 yılında Karamanoğulları'nın Bursa'yı işgali sırasında zarar gören Orhan İmareti'nin onarım görevini Bayezid Paşa'ya vermiştir (fig. 9).⁸⁶

Bayezid Paşa'nın kadrosundaki yapı ustalarının, dönem içinde başka yapılarda da görev aldıkları görülmektedir. Örneğin, Amasya'da çalışan Abdullah oğlu Togan'ın, 823/1420 tarihinde diğer vezirlerden Hacı İvaz Paşa tarafından Çelebi Sultan Mehmed adına Yunanistan sınırları içinde kalan Dimetoka

80 Solak-zâde, s. 45; Hoca Sadeddin Efendi: *Tâcü't-Tevârih I*, s. 129-130.

81 Osmanlı mimarlık tarihinde, Bayezid Paşa'nın azatlı kölesi Fuka Togan bin Abdullah ve kölesi Yakup bin Abdullah'ın durumlarına benzer bir örnek, Fatih Sultan Mehmed'in vezirlerinden Gedik Ahmed Paşa'nın azatlı kölesi mimar Ayas bin Abdullah'ın durumudur [Stefanos Yerasimos, "15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi", *Afffe Batur'a Armağan Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, (İstanbul: Literatür Yayınları, 2005), s. 38

82 Medrese hakkında bakınız; Kepecioğlu, Cilt I, s. 184; Albert Gabriel, *Bir Türk Başkenti Bursa*, haz. Neslihan Er, Hamit Er ve Aykut Kazancıgil, (İstanbul: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2010), s. 156; Kazım Baykal, *Bursa ve Anıtları*, (Bursa: Hakiyet Tesisleri, 1993), s. 143; Cahit Baltacı, *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, (İstanbul: İrfan Matbaası, 1976), s. 95.

83 Kepecioğlu, Cilt I, s. 183.

84 Kepecioğlu, Cilt I, s. 183; Baykal, s. 142.

85 Özer Ergenç, *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, (Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006), s. 31.

86 Yapının Karamanoğulları tarafından yakıldıktan sonra Bayezid Paşa tarafından onarılması kitabede özetlenmiştir:

"Osman Bey oğlu, gazilerin ve mücahitlerin sultanı Orhan Bey –makamları güzel olsun-, 740/1339-1340 senesinde bu şerefli imaretin yapılmasını emretti. Karamanoğlu'nun yakmasından sonra, Bayezid Han oğlu sultan oğlu sultan Mehmed'in –bükümdarlığı devamlı olsun- işaretleriyle büyük vezir nazır Bayezid Paşa 820/1417-1418 yılında (eserin tamirini) emretti"

[Tüfekçioğlu, s. 132].

Figür 7. Bursa'da Bayezid Paşa Medresesi'nin ayakta kalan duvarı

Figür 8. Mary Adelaide Walker'ın 1866 tarihli Bayezid Paşa Türbesi eskizi [Mary Adelaide Walker, *Brousse: Album Historique*, (Istanbul: 1866)].

kentinde inşa edilen camide de görev aldığı sanatçı kitabesinden anlaşılmaktadır.⁸⁷ Anlaşılan, Bayezid Paşa'nın emrinde çalışan yapı ustaları dönemin aranan isimlerindedir.

⁸⁷ Ayverdi, s. 150; Keskin, "Syrian-origin architects around Amasya region in the early 15th century", s. 24.

Figür 9. Bursa'da Orhan İmaret'i'nin kitabesi

Bayezid Paşa'nın mimari alandaki etkinliği, Ankara Savaşı'ndan çıkmış devletin yeniden imarına katkıda bulunmuştur. Tarafından inşa ettirilen yapılar Bursa ve Amasya'daki sosyal, kültürel ve ekonomik ihtiyaçlara cevap vermektedir. Bursa'da inşa ettirdiği medrese kentteki eğitim olanaklarına bir yenisini eklerken buraya gelir getirmesi amacıyla inşa ettirdiği han, kent ekonomisine doğrudan katkıda bulunmaktadır. Aynı şekilde, Amasya'da inşa ettirdiği zaviye, yoksul halka yemek dağıtılması, yolcuların konaklaması ve ibadet gibi gereksinimleri karşılarlarken, vakfiyede görevleri ve alacakları ücretler ayrıntılı şekilde belirtilen, şeyh, imam, müezzin, nâkib, beş hâfız, bevvâb (kapıcı), müşrif, câbi (tahsildar), hımârî (eşekçi), tâbbah (aşçı), tâbbah yamağı, habbaz (fırıncı) ve yamağından oluşan on yedi kişilik personeli istihdam etmektedir. Abdülvasi Çelebi'nin beyitleri, Bayezid Paşa'nın Osmanlı yeniden yapılmasındaki vizyonunu özetler;

*Anun fikri ile oldı il 'imaret
Kapusında ayrılmasun emaret*⁸⁸

Sonuç

Çelebi Sultan Mehmed'in şehzadelğinde, Ankara Savaşı'nın ardından kardeşleri ile girdiği taht mücadelesinde ve sonrasındaki hükümdarlık döneminde vezirliğini üstlenen Bayezid Paşa, Osmanlı siyasetine yön veren isimlerden biridir. Yalnızca siyasi kariyeri ile Osmanlı tarihçilerinin ve günümüz araştırmacılarının

⁸⁸ Abdülvasi Çelebi, s. 62.

dikkatini çeken Bayezid Paşa'nın vezirlik görevi dışındaki faaliyetleri göz ardı edilmiştir. Abdülvasi Çelebi'nin onun teşvikiyle yazdığı *Halîlnâme*, Bayezid Paşa'nın arka planda kalan kişiliği ile ilgili ipuçları veren tek kaynaktır. Abdülvasi Çelebi kendisini destekleyen Bayezid Paşa'yı övme eğiliminde olsa da onun hakkında verdiği bilgiler son derece değerlidir. Abdülvasi Çelebi'ye göre, Bayezid Paşa, iyi derecede Farsça bilen, çok okuyan bir entelektüel, şairleri çevresinde toplayan ve onları destekleyen bir sanat hamisidir. Düzenlediği eğlence toplantılarına şairlerle birlikte müzisyenler de katılmıştır. *Halîlnâme*'ye, Çelebi Sultan Mehmed'in kardeşleri ile mücadelesini içeren bir tarih bölümünün eklenmiş olması da muhtemelen onun fikridir. Osmanlı tarih yazımının henüz gelişmediği ve örneklerin *Yahşi Fakih Menakıbnâmesi* ve Ahmedî'nin *İskendernâme*'sindeki Osmanlı tarihine ayırdığı kısa bölüm ile sınırlı olduğu bir dönemde böyle bir teşebbüs, Bayezid Paşa'nın vizyonunu ortaya koymaktadır. Müellifi kesin olarak bilinmeyen ancak aynı dönemde yazılan *Ahval-i Sultan Mehemmed* adlı metin de Bayezid Paşa'nın teşvikiyle yazılmış olabilir.

On altıncı yüzyılda, Osmanlı saray çevrelerinde yaygın olan yazma hamiliği, Emine Fetvacı'nın tabiriyle “bir ‘imaj yaratma’ davranışı haline geldi ve kendini zengin, kültürlü ve padişaha faydalı bir kul olarak tanıttırmanın bir aracı işlevi gördü”.⁸⁹ Bayezid Paşa'ya yapılan övgüler bağlamında ele alındığında, *Halîlnâme*'nin on altıncı yüzyılda yaygınlaşan ‘imaj yaratma’ davranışının erken bir örneği olduğu değerlendirilebilir. Yine de, Çelebi Sultan Mehmed'in en güvendiği isimlerin başında gelen Bayezid Paşa'nın, on altıncı yüzyılın sürekli değişen güç dengeleri içinde kendi pozisyonunu korumayı amaçlayan saray eliti benzeri bir ‘imaj yaratma’ eğiliminde olup olmadığını ya da buna ihtiyaç duyup duymadığını anlayabilmek için dönemin yönetici sınıfındaki diğer figürlerle ilişkilerini irdelemek gerekmektedir.

Çelebi Sultan Mehmed'in diğer iki veziri İbrahim Paşa ve Hacı İvaz Paşa'nın, Bayezid Paşa'nın sultan neznindeki konumunu kıskandıkları değerlendirilmektedir.⁹⁰ Nitekim, Aşıkpaşazade, İbrahim Paşa ve Hacı İvaz Paşa'nın, sultanın ölümünün ardından patlak veren Düzmece Mustafa olayı sırasında, “*Rumili'nin beglerbegisi sensün şimdiye degin balını sen yidiün, arusun dahı sen söyüündür*” çıkışını yaparak Bayezid Paşa'nın ölümüyle sonuçlanacak olan sürecin hazırlayıcısı olduklarını ima etmektedir.⁹¹ Bayezid Paşa ile rekabet halinde oldukları anlaşılan İbrahim Paşa ve

89 Emine Fetvacı, *Sarayın İmgeleri Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*, çev. Nurettin Elhüseyni, (İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2011), s. 19.

90 Taneri, s. 243; Hoca Sadeddin Efendi, *Tâcü't-Tevârih II*, s. 124; Solak-zâde, s. 190.

91 Aşık Paşazade, s. 368.

Hacı İvaz Paşa'nın, kendi faaliyetlerinin övüldüğü *Halîlnâme* benzeri bir yazma eser girişiminde bulduklarına yönelik herhangi bir bilgi yoktur. Mimari bağlamında ise bir rekabetten söz edilebilir. Yalnızca şairleri desteklemekle kalmayıp, yapı ustalarını da istihdam ederek Osmanlı mimarlık tarihi içinde kendine özel bir yer edinen Bayezid Paşa, özellikle Çelebi Sultan Mehmed dönemi yönetici sınıfının mimari ile fazlasıyla içli dışlı olan bir diğer önemli figürü Hacı İvaz Paşa ile bu alanda bir rekabet içindeymiş gibi görünmektedir.⁹² Osmanlı mimarları ve yapı ustalarının Hassa Mimarlar Ocağı altında toplanmasından önce, kendine ait bir inşaat ekibine sahip olduğu anlaşılan Bayezid Paşa'nın, kendisi de bir mimar olan rakibi Hacı İvaz Paşa'dan geri kalmak istemediği ileri sürülebilir.

Öte yandan, Bayezid Paşa'nın, Çelebi Sultan Mehmed dönemi Osmanlı ortamı için sıra dışı görünen entelektüel vizyonu farklı geleneklerden etkilenmektedir. Şairlerden müzisyenlere ve yapı ustalarına uzanan geniş çevresiyle Bayezid Paşa, özellikle Germiyanoglu kültür dairesinden beslenmekle birlikte, Rönesans İtalyası ve Timurlu kültür merkezlerinin sanat hamisi elitini andırmaktadır. Germiyanoglu sarayı çevrelerinde süregelen sanat ve kültür hamiliği, Yıldırım Bayezid döneminden itibaren Osmanlı elitini sanat hamiliği bakımından etkisi altına almış,⁹³ Osmanlı klasik şiirinin temellerini atan, dönemin Şeyhoğlu Mustafa,⁹⁴ Ahmed-i Dâî,⁹⁵ Şeyhî ve Ahmedî gibi önemli şairler Germiyanoglu kültür ortamından ye-

92 Mimarlık ve sanat tarihi literatüründe, Hacı İvaz Paşa'nın Çelebi Sultan Mehmed Külliyesi'nin mimarı olduğu kabul edilmektedir. Hacı İvaz Paşa'yı mimar ve bani kişiliği bakımından ele alan geniş bir monografi: Mustafa Beyazıt, *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), (Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009).

93 Germiyanoglu sarayındaki kültür ortamı hakkında detaylı bilgi için bakınız: İnalçık, *Has-bağçede Aş u Tarab Nedimler Şâirler Mutribler*, s. 97-148.

94 Germiyanoglu idarecisi Süleyman Şah'ın sarayında nişancılık, defterdarlık ve musahiplik görevlerini üstelenen Şeyhoğlu, onun ölümünün ardından Yıldırım Bayezid'in ve daha sonra oğlu Emir Süleyman'ın hizmetinde bulunmuştur. Eserleri arasında Hürşid ü Ferahşâd, *Marzubân-nâme*, *Kâbûs-nâme*, *Kenzül-Küberâ* ve *Mehekkül-ümerâ* yer almaktadır. Ayrıca Taberî Tarihi'ni tercüme etmiştir [İnalçık, *Has-bağçede Aş u Tarab Nedimler Şâirler Mutribler*, s. 99-101; Ahmet Atilla Şentürk, *Osmanlı Şiir Antolojisi*, (İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009), s. 1-2].

95 Kütahya'nın Süleyman Şah'ın kızının çeyizi olarak Osmanlılara bırakıldığı dönemde kentin kadısı olan Ahmed-i Dâî, Emir Süleymani Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad'ın hizmetinde bulunmuştur. *Çengnâme*, *'Ukûdül-cevâhir*, *Tezkiretü'l-evliyâ*, *Câmasb-nâme*, *Vasiyyet-i Nüşrevân* adlı eserlerinin yanı sıra Attâr'ın *Tezkiretü'l-evliya*, Nâsır-ı Tusî'nin *Sî Fasl fi't-takvim*, Semerkandî'nin *Tefsiri* gibi tercümeleri bulunmaktadır [İnalçık, *Has-bağçede Aş u Tarab Nedimler Şâirler Mutribler*, s. 106-112; Şentürk, s. 14-15].

tişmiştir. Bayezid Paşa'yı etkileyen diğer bir kaynak, Ankara Savaşı'nın ardından Osmanlı kültür ve sanatını bir yüzyıldan fazla süre etkilemiş olan Timurlu ortamı olmalıdır.⁹⁶ Örneğin, Osmanlı ortamında şairlerin korunması geleneği Timurlu pratiklerine paralel olarak yerleşmiş olmalıdır. Gelibolulu Mustafa Ali, Farsça yazan mahlas sahibi şairlerin Yıldırım Bayezid zamanında Timur ile Anadolu'ya geldiğini, bundan önce şairlere İran'da rağbet edildiğini ve Osmanlı ortamında ilgi gösterilmediğini belirtmektedir.⁹⁷ Bu bağlamda, Osmanlıların Timurluların izinden gittiği ileri sürülebilir.⁹⁸ On beşinci yüzyıl sonlarında *Tazkira al-Şu'ara* isimli bir şair antolojisi hazırlayan Timurlu edebiyatçısı Devletşah Samarkandî, Timur'un torunu ve aynı zamanda Bayezid Paşa'nın çağdaşı olan Baysungur Mirza şairleri himaye ettiğinden şu sözlerle bahsetmektedir:

“Hüner sahibi olma ve hüner sahiplerini korumasıyla dünyada meşhur oldu. Yazı ve şiir onun zamanında çok parladı ve güzelleşti. Onun bu şöhretini işiten etraf-taki âlimler ve şairler kalkıp huzuruna geldiler. Onun kütüphanesinde kırk tane hattat ve kâtibin çalıştığını söylerler... Hüner sahiplerine çok riayet eder ve şairleri severdi. İyi yaşamaya düşküncü, yanında zarif ve edip nedimler bulundururdu.”⁹⁹

Abdülvasi Çelebi'nin çizdiği Bayezid Paşa portresinin örneğin, Baysungur Mirza ile paralellik gösterdiği görülmektedir.¹⁰⁰ Bayezid Paşa, Timurlu kültür or-

96 Bu etkileşimin sanatsal boyutu üzerine bakınız: Gülru Necipoğlu, “From International Timurid to Ottoman: A Change of Taste in Sixteenth-Century Ceramic Tiles”, *Muqarnas*, VII (1990), s. 136-170; Gülru Necipoğlu, “Word and Image: The serial portraits of Ottoman sultans in comparative perspective”, *The Sultan's Portrait Picturing the House of Osman*, (İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2000), s. 22-61). Özellikle Çelebi Sultan Mehmed ve II. Murad dönemi mimarisinde Timurlu etkileri için: Mustafa Çağhan Keskin, “Siyasi-Kültürel İlişkiler Çerçevesinde Tebrizli Çini Ustalarının Anadolu Yolculuğu (1419-1433)”, *Belleten*, LXXVII, 279 (Ankara 2013), s. 445-465.

97 “*Ta Bâyezid Han zamânına gelince ve Timur Hanla bâz-ı şu'arâ-yı 'Acem ve Nevâî lisânîmun zurefâsı mülk-i Rûma dâhil olunca sâhib-mahlas kimse var idüğü ma'lûm degüldi. Ammâ bunlar zamânında bâzı kimesne peydâ oldı... Ol târihde râğbet-i eş'âr diyâr-ı 'Acemde idi. Ve bâzâr-ı Rûmiyânda eş'âr-ı eş'âra çendân râğbet ü kıymet yog idi.*” [İsen, s. 101].

98 Timur ve varislerinin kültür-sanat hamiliği için bakınız: Thomas W. Lentz ve Glenn D. Lowry, *Timur And The Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century*, (Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art, 1989).

99 Devletşah, *Şair Tezkireleri (Tezkiretü's-Şuarâ)*, çev. Necati Lugal, (İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011), s. 443. Baysungur Mirza hakkında bakınız: Ali Alparslan, “Baysungur, Gıyâseddin”, *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara 1992), s. 276-277.

100 Baysungur Mirza'ya eser sunmuş şairlerden bazıları için bakınız: Khwandamir, “Habib al-siyar”, *A Century of Princes: Sources on Timurid History and Art*, ed. W. M. Thackston, (Cambridge,

tamı hakkındaki bilgileri muhtemelen Timurlu coğrafyasından Anadolu'ya göç etmiş kişilerden alıyor olmalıdır. Bunlardan en önemlisi kuşkusuz ailesi Timur tarafından Şam'dan Semerkand'a taşınan, uzun yıllar burada kalan ve Timur'un hayatını konu alan *Acâibu'l-Makdûr Fi Nevâib-i Timûr* adlı bir eser yazan İbn Arabşah'tır.¹⁰¹ 815/1412'den ölümüne kadar Çelebi Sultan Mehmed'in yakınındaki isimlerden biri olan İbn Arabşah, sultandan sonra en yetkili kişi olan Bayezid Paşa ile de iletişim halindedir.

Sonuçta, Germiyanoglu ve Timurlu kültür ortamlarından beslendiği anlaşılan geniş bir vizyona sahip olan Bayezid Paşa, entelektüel kişiliği ve sanat hamiliği bakımından özellikle Klasik dönemde bu anlamda kurumsallaşan Osmanlı yönetici elitinin öncül bir örneğidir.

Bayezid Paşa: Vezir, Entelektüel, Sanat Hamisi

Öz ■ Ankara Savaşı sonrasındaki Fetret Dönemi Osmanlı ortamının en önemli figürlerinden olan Bayezid Paşa yalnızca siyasi kariyeri ile değil, aynı zamanda sanat hamiliği ile de öne çıkar. Savaştan sonra Şehzade Mehmed'in Amasya'ya sağ salim ulaşmasını sağlayan Bayezid Paşa, onun kardeşlerini saf dışı bırakarak Osmanlı tahtına geçişinde de önemli rol oynamıştır. Bu karışık dönemin ardından Osmanlı ülkesinin yeniden imarına, mimari etkinliğe katılarak yardım etmiştir. Amasya'da inşa ettirdiği zaviyede bulunan sanatçı kitabeleri, Bayezid Paşa'nın mimari faaliyetlerini çok sayıda farklı mimar ve kendine ait köleler ile yürüttüğünü göstermektedir. Bayezid Paşa yalnızca, yapı ustaları ile değil, şair ve yazarlarla da ilişki içindedir. *Halîlnâme* yazarı Abdülvasi Çelebi, eseri bizzat Bayezid Paşa'nın isteği ve teşvikiyle yazdığını bildirir. Abdülvasi Çelebi'nin aktardıklarına göre, Bayezid Paşa Farsça bilmekte ve edebiyatla fazlasıyla ilgilenmektedir. Tarafından düzenlenen eğlence toplantılarında şairler müzisyenlerle birlikte sanatlarını icra ederler.

Yapı ustaları köleleri olması, şair, yazar ve müzisyenleri çevresine toplaması ile Bayezid Paşa, on beşinci yüzyıl Osmanlı yönetici elitinin entelektüel eğilimlerini ortaya koyan özel bir örnektir.

Anahtar Kelimeler: Bayezid Paşa, Çelebi Sultan Mehmed, Osmanlı Tarihi, Osmanlı Mimarlığı, Osmanlı Edebiyatı, Osmanlı Sanatı, Amasya

Massachusetts: The Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University and the Massachusetts Institute of Technology, 1989), s. 154, 161-162.

101 İbn Arabşah hakkında detaylı bilgi için bakınız: İbrahim Kafesoğlu, "İbn Arabşah", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, V (İstanbul 1987), s. 698-701.

Ek:

Der medh-i Bayezid Beg Ebbed Allahu Devletehu¹⁰²

*Bu gün bir kana dahı başlayalum
Hünerde kimyalar aşlayalum
Bulalum girü kim sırr ü nihanı
Zer ü sim ile düzelüm cihanı
Yazalum ab-ı zerrin ile simab
Düzelüm anı kim kibrit-i simab
Birincün çünki pasın götürelüm
Ele bir halis altun getürelüm
Bakırın rengin ağırıcak el-hak
Gümüştür ol heman bittabi' mutlak
Bakır altun güümüştür kimyasuz
Sözüm medhüm ana bil kim riyasuz
Düzelüm çok du'alar ana layık
Ki görsün sevsün imrensün halayık
Senamun medhimün kanın açayın
Du'amı üstine saçu saçayın
Kim oldur şimdi sultan-ı vizaret
Selimü'l-kalb bürhan-ı emaret
Vizaret milketine iftihar ol
Emaret 'izzetine i'tibar ol
Müdebbirdür ki tedbir (i) uş anun
Götürdi zulmini cümle cihanun
Ne Asafbenzedi ana ne Cemşid
Anun tedbiri fikri nur-ı hurşid
Cihan anun (çün) abadan olupdur
Zeman anun için şadan olupdur
İder meyl eylemez 'adli karınca
Süleyman birle gelse bir karınca*

*'Adalet kanıdur zat-ı şerifi
Zulümden kurtarur ol her za'ifi
'Ata vü merhamet cud u haya çok
Anun zatında bergiz kibr kin yok
Müfekkirdür müdebbirdür mubassır
Müzekkirdür mukaddirdür musabbir
Vizaret kaddine cübeddür anun
Vezir-i serveridür bu cihanun
Yigane Bayezid Beg kan-ı devlet
Yaraşukdur ana erkan-ı devlet
Kim etegine yapışdıysa anun
Bu dem farkına basdı farkadanun
Kimün kim bir kez elin tutdı ol şah
Anı devlete kayim itdi Allah
Kime kim bir nazar kıldı o mahdum
Sa'adetden dahı olmadı mahrum
Kimün kim bir kez ol yakdı çerağın
Kılur dinlenmeden devlet yaragın
Niçeler devletinde buldı devlet
Niçeler işiginde buldı 'izzet
Cihanun oldı mutlak dest-giri
Çalap rahmet yaratmış ol emiri
Bu ben miskin (ü) biçare du'acı
Sözi tatlu velikin bahtı acı
Bilinmez yirde düşmüşdür ziyana
Meta'um fasid ü ben fasidane
Menakıb yüzine bakmazdı kimse*

102 *Halilnâme*'de Bayezid Paşa için yapılan methiye bölümü, Abdülvasi Çelebi, s. 57-65.

*Hüner kandilini yakmazdı kimse
 Cevahir toprağa düşüp yaturdı
 Kimesne bilmez idi ol götürdi
 Bu gönlüm nurını ol kıldı ruşen
 Ki bitdi hatırumda uşbu gül-şen
 Çü toprakdan götürdi cevheri ol
 Bilürdi buldı uşbu geheri ol
 Hüner bazarınınun gevher-şinası
 Sa'adet kanınınun cevher-şinası
 Bu gün oldur ki 'akıl kamil oldur
 Cihan mülkine 'adil fazıl oldur
 Du'alar ma'dininin bir bir açalum
 Senalar gevherin ana saçalum
 Kabul olsun du'alar eyledüm çok
 Güle bülbül gibi söz eyledüm çok
 Kılısam ölince bu du'ayı
 Ana çok medh ü çok dürlü senayı
 Çalabum devletin payende kılsun
 Cihan beglerin ana bende kılsun
 Hemişe devlet ü 'izz ü sa'adet
 İrag olmasun andan bu sa'adet
 Yavuz gözden irag itsün Hak anı
 Yaman dilden beri olsun zamanı
 Bu devlet kapısından ırmasun Hak
 Bu sa'adetten anı ayırmasun Hak
 Anun fikri ile oldı il 'imaret
 Kapusunda ırılmasun emaret
 Cihan oldukça sağ olsun vücudu
 İrişsün 'aleme in'am u cudi
 Bu devlet işiginden olmasun dur
 Du'amuz gice gündüz ana budur*

Şi'rdür¹⁰³

*Çalabum (anı) ber-hurdar kılsun
 Ana baht u sa'adet yar yar kılsun
 Karar itsün hemişe devlet üzre
 Cihan kullığına ikrar kılsun
 Cihan begleri anun kapusunda
 Hemişe turup istihzar kılsun
 Ana erzani olsun varı dare
 Hasudun varı her dem dar kılsun
 Anı sevenleri şad eylesün Hak
 Anı sevmeyeni fi'n-nar kılsun
 Bu 'Abdülvasi'ün medh ü senasın
 Ana her sa'at (ü) her bar kılsun"*

103 Abdülvasi Çelebi, s. 65-69.

Kaynakça

Arşiv Belgeleri

VGMA 650/330: 244.

Yayınlanmış Eserler

- Abdülvasi Çelebi, *Halilnâme*, haz. Ayhan Gültaş, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı Yayınları, 1996.
- Ahmedî, *İskender-Nâme (İnceleme-Tıpkı Basım)*, çev. Süheyl Ünver, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1983.
- Ahmedî, *İskendername*, haz. Mehmet Kanar, İstanbul: SAY Yayınları, 2011.
- Alparslan, Ali: "Baysungur, Gıyâseddin", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara, 1992), s. 276-277.
- Alpay, Günay: "Abdülvasi Çelebi'nin eseri ve nüshaları", *TDAY Belleteni*, (1969), s. 210-226.
- Aşık Paşazade: *Osmanoğullarının Tarihi (Tevârih-i Al-i Osmân)*, haz. K. Kemal Yavuz ve M. A. Yekta Saraç, İstanbul: Gökkuşe Yayınları, 2010.
- Atsız (Hüseyin Nihal): *Üç Osmanlı Tarihi (Oruç Beğ Tarihi/Ahmedi: Dâstân ve Tevârih-i Mülûk-i Âl-i Osman/Şükrullah: Behcetü't- Tevârih)*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 2011.
- Ayvansarayî, Hafız Hüseyin: *Vefeyât-ı Selâtîn ve Meşâhîr-i Ricâl*, haz. Fahri Ç. Derin, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1978.
- Ayverdi, Ekrem Hakkı: *Osmanlı Mimarisinde Çelebi ve II. Sultan Murad Devri 806-855, (1403-1451)*, İstanbul: İstanbul Fetih Cemiyeti Yayınları, 1972.
- Babinger, Franz: *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, çev. Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Baltacı, Cahit: *XV-XVI. Asırlarda Osmanlı Medreseleri*, İstanbul: İrfan Matbaası, 1976.
- Bardakçı, Murat: *Ahmed Oğlu Şükrullah / Şükrullah'ın Risalesi ve 15. Yüzyıl Şark Musikisi Nazariyatı*, İstanbul: Pan Yayıncılık, 2012.
- Başar, Fahamettin: "Mustafa Çelebi, Düzme", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXI (Ankara, 2006), s. 292-293.
- Baştav, Şerif (Haz.): *16. Asırda Yazılmış Grekçe Anonim Osmanlı Tarihi, Giriş ve Metin (1373-1512)* Ankara: Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yayınları, 1973.
- Baykal, Kazım: *Bursa ve Anıtları*, Bursa: Hakimiyet Tesisleri, 1993.

- Beyazıt, Mustafa: *Hacı İvaz Paşa'nın Vakıf Eserleri ve Mimari Faaliyetleri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009.
- Bezirci, Asım: *Nazım Hikmet ve Seçme Şiirleri (İnceleme-Antoloji)*, İstanbul: A Yayınları, 1975.
- Canım, Rıdvan: *Latîfî Tezkiretü's-Şu'arâ ve Tabsıratü'n-Nuzamâ (İnceleme-Metin)*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2000.
- Demiriz, Yıldız: *Osmanlı Mimarisinde Süsleme I, Erken Devir (1300-1453)*, İstanbul: Kültür Bakanlığı, 1979.
- Devletşah: *Şair Tezkireleri (Tezkiretü's-Şuarâ)*, çev. Necati Lugal, İstanbul: Pinhan Yayıncılık, 2011.
- Doukas, Mikhael: *Tarih (Anadolu ve Rumeli 1326-1462)*, çev. Bilge Umar, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2008.
- Emecen, Feridun: "Cüneyd Bey", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, VIII (Ankara 1993), s. 122.
- Emecen, Feridun: "İhtirasın Gölgesinde Bir Sultan: Yıldırım Bayezid", *Osmanlı Araştırmaları / Journal of Ottoman Studies*, XLIII (İstanbul 2014), s. 67-92.
- Ergenç, Özer: *XVI. Yüzyılın Sonlarında Bursa*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2006.
- Erünsal, İsmail, E.: *Türk Kütüphaneleri Tarihi II Kuruluştan Tanzimat'a Kadar Osmanlı Vakıf Kütüphaneleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi, 1991.
- Erünsal, İsmail E.: "Umur Bey Kütüphanesi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XLII (Ankara 2012), s. 159-160.
- Eyice, Semavi: "Bayezid Paşa Camii", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara 1992), s. 243-244.
- Fetvacı, Emine: *Sarayın İmgeleri Osmanlı Sarayının Gözüyle Resimli Tarih*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Yapı Kredi Kültür Yayınları, 2011.
- Gabriel, Albert: *Bir Türk Başkenti Bursa*, haz. Neslihan Er, Hamit Er ve Aykut Kazancıgil, İstanbul: Osmangazi Belediyesi Yayınları, 2010.
- Goodwin, Godfrey: *Osmanlı Mimarlığı Tarihi*, çev. Müfit Günay, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2012.
- Gölpınarlı, Abdülbaki ve Sungurbey, İsmet: *Sınavna Kadısıoğlu Şeyh Bedreddin ve Manâkıbı*, İstanbul: Milenyum Yayınları, 2009.
- Gökbilgin, M. Tayyip: *XV. Ve XVI. Asırlarda Edirne ve Paşa Livası Vakıflar Mülkleri Mukataalar*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1952.
- Gökbilgin, M. Tayyip: "Süleyman Çelebi", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, XI (İstanbul 1979), s. 179-182.

- Gündüz Küskü, Sema: *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Anadolu Selçuklu Geleneği*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2014.
- Gürbüz, Adnan: *Toprak Vakıf İlişkileri İçerisinde 16. yy Amasya Sancağı* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993.
- Gültaş, Ayhan: *Abdülvasi Çelebi ve Halilnamesi (İnceleme-Metin)* (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, 1985.
- Hoca Sadeddin Efendi: *Tâcü't-Tevârih I*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1974.
- Hoca Sadeddin Efendi: *Tâcü't-Tevârih II*, haz. İsmet Parmaksızoğlu, İstanbul: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.
- Hünername Minyatürleri ve Sanatçıları*, haz. Şevket Rado, İstanbul: Doğan Kardeş / Yapı Kredi Yayınları, 1969.
- Hüseyin Hüsameddin, Abdî-zade: *Amasya Tarihi I*, haz. Ali Yılmaz ve Mehmet Akkuş, Ankara: Amasya Belediyesi Yayınları, 1986.
- İnalcık, Halil: *Şâir ve Patron*, Ankara: Doğu-Batı Yayınları, 2003.
- İnalcık, Halil: *Devlet-i 'Aliyye Osmanlı İmparatorluğu Üzerine Araştırmalar – I*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2009.
- İnalcık, Halil: *Has Bağçede Ays u Tarab – Nedimler, Şairler, Mutripler*, İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- İsen, Mustafa: *Künhü'l-Abbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları, 1994.
- Kafesoğlu, İbrahim: "İbn Arabşah", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, V (İstanbul 1987), s. 698-701.
- Kamiloğlu, Ramazan: *Ahmed Oğlu Şükrullah ve "Edvâr-ı Mûsiki" Adlı Eseri* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2007.
- Kappert, Petra: *Die Osmanischen Prinzen Und Ihre Residenz Amasya Im 15. Und 16. Jahrhundert*, İstanbul: Nederlands Historisch-Archaeologisch Instituut, 1976.
- Karahan, Abdülkadir: "15. yüzyıl Edebiyatımızda Mesneviler ve Abdülvasi Çelebi'nin Halil-nâmesi", *Atti del Trezo Congresso di Studi Arabi e Islamici (Ravello, 1-6 Settembre 1966)*, Napoli: Istituto Universitario Orientale, 1967, s. 417-424.
- Karahan, Abdülkadir: *Eski Türk Edebiyatı İncelemeleri*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1980.
- Karataş, Hasan: *The City as a Historical Actor: The Urbanization and Ottomanization of the Halvetiye Sufi Order by the City of Amasya in the Fifteenth and Sixteenth Centuries*, (Yayımlanmamış Doktora Tezi) Berkeley: University of California, 2011.

- Kastritsis, Dimitris J. (Ed.): *The Tales of Sultan Mehmed, Son of Bayezid Khan (Ahval-i Sultan Mehmed Bin Bayezid Han) : Bayezid Han Oğlu Sultan Mehmed'in Maceraları (Ahval-i Sultan Mehmed Bin Bayezid Han)*, Cambridge: The Department of Near Eastern Languages & Civilizations Harvard University, 2007.
- Khwandamir, "Habib al-siyar", *A Century of Princes: Sources on Timurid History and Art*, ed. W. M. Thackston, Cambridge, Massachusetts: The Aga Khan Program for Islamic Architecture at Harvard University and the Massachusetts Institute of Technology, 1989, s. 101-235.
- Kepecioğlu, Kamil: *Bursa Kütüğü*, Cilt 1, haz. Hüseyin Algöl, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara ve M. Asım Yediyıldız, İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Kepecioğlu, Kamil: *Bursa Kütüğü*, Cilt 2, haz. Hüseyin Algöl, Osman Çetin, Mefail Hızlı, Mustafa Kara ve M. Asım Yediyıldız, İstanbul: Bursa Büyükşehir Belediyesi Yayınları, 2009.
- Keskin, Mustafa Çağhan: "Siyasi-Kültürel İlişkiler Çerçevesinde Tebrizli Çini Ustalarının Anadolu Yolcuđu (1419-1433)", *Belleten*, LXXVII, 279 (Ankara 2013), s. 445-465.
- Keskin, Mustafa Çağhan: "Çağdaş Kaynaklarda Ankara Savaşı Sonrası Bursa Sarayı'nın Yağmalanması", *Belleten*, LXXVIII, 283 (Ankara 2014), s. 891-906.
- Keskin, Mustafa Çağhan: "Syrian-origin architects around Amasya region in the early 15th century", *A|Z ITU Journal of the Faculty of Architecture*, 12 (2) (İstanbul 2015), s. 19-33.
- Keykâvus: *Kabusnâme*, çev. Mercimek Ahmed, haz. Orhan Şaik Gökyay, İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2007.
- Konyalı, İbrahim Hakkı: *Ankara Abidelerinden Karacabey Mamuresi Vakfıyesi, Eserleri ve Tarihi*, I, İstanbul: İzzet Karacabey Yayınevi, 1943.
- Köprülü, F. Mehmed: "Ahmedi", *İslâm Ansiklopedisi (İA)*, I, (İstanbul 1978), s. 216-221.
- Kuban, Doğan: *Osmanlı Mimarisi*. İstanbul: YEM Yayınları, 2007.
- Kut, Günay: "Ahmedi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, II (Ankara, 1989), s. 165-167.
- Kut, Günay: "Abdülvâsi Çelebi", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, I (Ankara, 1988), s. 283-284.
- Kuzucular, Kani: *Amasya Kenti'nin Fiziksel Yapısının Tarihsel Gelişimi* (Yayımlanmamış Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- Lentz, Thomas W. ve Lowry, Glenn D.: *Timur And The Princely Vision: Persian Art and Culture in the Fifteenth Century*, Los Angeles: Los Angeles County Museum of Art, 1989.
- Mayer, Leo Aryeh: *Islamic Architects and Their Works*, Geneve: A. Kundig, 1956.

- Mehmed Süreyya: *Sicill-i Osmanî, (Osmanlı Ünlüleri)*, (6 Cilt), haz. Nuri Akbayar, çev. Seyit Ali Kahraman, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.
- Mustafa Vazih Efendi: *Amasya Fetvâları ve İlk Amasya Şehir Tarihi (Belâbilü'r-râsiye fî riyâz-i mesâ'ili'l-Amâsiyye)*, haz. Ali Rıza Ayar ve Recep Orhan Özel, Amasya: Amasya Belediyesi, 2011.
- Müneccimbaşı Ahmed Dede: *Müneccimbaşı Tarihi I-II (Sabâifü'l-Abbâr fî Vekayii'l-a'sâr)*, çev. İsmail E. Erünsal, İstanbul: Tercüman 1001 Temel Eser, tarihsiz.
- Necipoğlu, Gülrü: "From International Timurid to Ottoman: A Change of Taste in Sixteenth-Century Ceramic Tiles", *Muqarnas*, VII (1990), s. 136-170.
- Necipoğlu, Gülrü: "Word and Image: The serial portraits of Ottoman sultans in comparative perspective", *The Sultan's Portrait Picturing the House of Osman*, İstanbul: Türkiye İş Bankası, 2000, s. 22-61.
- Özbek, Yıldırım: *Osmanlı Beyliği Mimarisinde Taş Süsleme (1300-1453)*, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı, 2002.
- Özçimi, Sadreddin: *Hızır bin Abdullah ve Kitâbü'l-Edvârî* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1989.
- Öztürk, Necdet (Haz.): *Anonim Osmanlı Kroniği (1299-1512)*, İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 2000.
- Solak-zâde, Mehmed Hemdemî Çelebi: *Solak-zâde Tarihi*, cilt I, haz. Vahid Çabuk, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1989.
- Sönmez, Zeki: *Başlangıcından 16. Yüzyıla Kadar Anadolu Türk-İslâm Mimarisinde Sanatçılar*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1995.
- Stanley, Tim: "The Books of Umur Bey", *Muqarnas*, XXI (Leiden 2004), s. 323-332.
- Şentürk, Ahmet Atilla: *Osmanlı Şiir Antolojisi*, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2009.
- Tahrallı, Mustafa: "Rifâiyye", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, XXXV (Ankara 2008), s. 99-103.
- Tanerî, Aydın: "Bayezid Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, V (Ankara 1992), s. 242-243.
- Taşköprülüzâde, İshâmuddin Ebu'l-Hayr Ahmet Efendi: *Osmanlı Bilginleri - eş-Şakâiku'n-Numâniyye fî ulemâi'd-Devleti'l-Osmâniyye*, çev. Muharrem Tan, İstanbul: İz Yayıncılık, 2007.
- Turan, Osman, *İstanbul'un Fethinden Önce Yazılmış Tarihi Takvimler*, Ankara: Türk Tarih Kurumu, 2007.
- Tüfekçioğlu, Abdülhamit: *Erken Dönem Osmanlı Mimarisinde Yazı*, Ankara: T. C. Kültür Bakanlığı, 2001.

- Uslu, Recep: *Merâğî'den Sultan II. Murad'a Müziğin Maksatları Makâsidu'l-Elhân*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2015.
- Uysal, Ali Osman: *Germiyanoğulları Beyliğinin Mimari Eserleri*, Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Başkanlığı, 2006.
- Ünver, Süheyl: "Çelebi Sultan Mehmed Hususi Kütüphanesi", *Türk Kütüphaneciliği*, 19 (Ankara 1970), s. 291-295.
- Walker, Mary Adelaide: *Brousse: Album Historique*, İstanbul: 1866.
- Yardım, Ali: *Amasya Kaya Kitâbesi*. Ankara: T.C. Amasya Valiliği Kültür Yayınları, 2004.
- Yerasimos, Stefanos: "15.-16. Yüzyıl Osmanlı Mimarları: Bir Prosopografya Denemesi", *Afife Batur'a Armağan Mimarlık ve Sanat Tarihi Yazıları*, İstanbul: Literatür Yayınları, 2005, s. 37-62.
- Yılmaz, Hakan: "Halil-Nâme Yazarı Abdülvâsi Çelebi'nin Edirne'deki Vakfına İlişkin Bir Belge", *Şehir & Toplum*, 3 (İstanbul 2015), s. 99-105.
- Yüksel, Murat: "Kara Timurtaşoğlu Umur Bey'in Bursa'da Vakfettiği Kitaplar ve Vakıf Kayıtları", *Türk Dünyası Araştırmaları*, XXXI (İstanbul 1984), s. 134-147.